

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav bohemistických studií

Bakalářská práce

Ksenia Kreyndel

Pražský divadelní místopis

Prague's theatre topography

Poděkování

Ráda bych touto cestou vyjádřila své poděkování Mgr. Janě Dolenské za její cenné připomínky, trpělivost a ochotu při vedení mé bakalářské práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 14. srpna 2016

Ksenia Kreyndel

Abstrakt

Pražský divadelní místopis

Cílem této práce je představit a postihnout pražský divadelní život během osmnáctého, devatenáctého a dvacátého století, podívat se na jeho proměny v čase a prostoru.

Následující stránky popisují, co znamenalo divadlo pro český národ v době Národního obrození, odkud pochází tradice českého loutkového divadla, zjišťují začátky profesionálního divadla na území Čech. Dále se v textu připomíná důležitý přínos významných osobností devatenáctého století pro české divadlo, jimiž jsou Jan Nepomuk Štěpánek, Václav Kliment Klicpera a Josef Kajetán Tyl. Divadelní život v průběhu dvacátého století je popsán ve třetí kapitole. Důraz je v jednotlivých kapitolách kladen na umělecky a historicky významná období českého divadla.

Praktická část práce se věnuje soupisu divadelních scén na území Starého a Nového Města v Praze v průběhu osmnáctého, devatenáctého a dvacátého století. Tato část představuje tři divadelní vycházky různých časových období se zakreslenými turistickými trasami na mapách.

Klíčová slova

Praha, dějiny, divadlo, inscenace, hra, režisér, herec, budova, průvodce, místopis

Abstrakt

Prague's theatre topography

The aim of this paper is to present and describe the theatrical life of Prague during the 18th, 19th and 20th centuries, and how it evolved, grew and changed throughout that time.

The following pages describe what the theatre meant to Czech people during the National Revival, from which came the tradition of Czech puppet theatre, and look at the beginnings of professional theatre in Bohemia. This thesis will also detail the important contribution of prominent celebrities in Czech 19th century theatre, including Jan Nepomuk Štěpánek, Václav Kliment Klicpera and Josef Kajetan Tyl. Prague Theatre of the 20th century is described in the third chapter. In each individual chapter, emphasis is placed on periods with artistic and historical significance.

The practical part is devoted to a list of theatre stages located in both Prague's Old and New Towns during the 18th, 19th and 20th centuries. This section outlines three walking tours with a theatrical theme, each representing a different time period and providing a trail marked on a map.

Keywords

Prague, history, theater, production, play, director, actor, building, guide, topography

Seznam zkratek

StD	Stavovské divadlo
TD	Teisingerovo divadlo
ND	Národní divadlo
PD	Prozatímní divadlo
KD	Kajetánské divadlo
VD	Vlastenské divadlo
OD	Osvobozené divadlo
DVB	Divadlo Vlasty Buriana

Obsah

Úvod.....	8
1. Význam divadla v metropoli pro formování moderní české společnosti a národa.....	10
1.1 České loutkové divadlo 18. století.....	11
1.2 Začátek profesionálního českého divadla.....	11
1.3 Zřízení Vlasteneckého divadla a působení pražského divadla Bouda.....	12
2. Pražský divadelní život v 19. století.....	15
2.1 Divadelní činnost Jana Nepomuka Štěpánka.....	17
2.2 Dramatická tvorba Václava Klimenta Klicpery.....	18
2.3 Divadelní přínos Josefa Kajetána Tyla.....	19
2.4 Kajetánské divadlo (1834 – 1837) jako příklad měšťanského ochotnického souboru.....	20
3. Rozmanitost pražské divadelní scény ve 20. století – nové instituce, umělecké směry a formy.....	22
3.1 Zásadní události pražského divadla v průběhu od dvacátých let až do září 1944.....	22
3.2 Pražské divadlo od poloviny čtyřicátých let do konce dvacátého století.....	24
4. Divadelní vycházka věnovaná 18. století.....	26
4.1 Divadlo v Kotcích.....	26
4.2 Nosticovo divadlo.....	28
4.3 Divadlo Hybernia.....	29
5. Divadelní vycházka věnovaná 19. století.....	32
5.1 Teisingerovo divadlo.....	32
5.2 Nové divadlo v Růžově ulici.....	33
5.3 Nové německé divadlo.....	34
5.4 Národní divadlo.....	35
6. Divadelní vycházka věnovaná 20. století.....	38
6.1 Činoherní klub.....	38
6.2 Osvobozené divadlo.....	39
6.3 Divadlo Vlasty Buriana.....	40
6.4 Divadlo D34-38 Emila Františka Buriana.....	41
6.5 Divadlo Na zábradlí.....	43
Závěr.....	45
Seznam použité literatury.....	46
Obrazová příloha.....	48

Úvod

Hlavním cílem předkládané bakalářské práce je postihnout pražskou divadelní scénu v průběhu tří klíčových století, tj. osmnáctého, devatenáctého a dvacátého století, avšak s přihlédnutím pouze k vybraným desetiletím. Dějiny českého divadla vždy představovaly jeden z hlavních mezníků ve vývoji české historie, důležité je prozkoumat jak se vyvíjel český divadelní život vcelku, jaký měl vliv na český národ, jak se měnil v čase a prostoru, jaké zřetely ovlivnily formování pražské divadelní kultury a jaké důležité historické osobnosti sehrály pro české divadlo neocenitelnou roli. Dalším cílem je podrobněji představit divadelní soubory (jak a kdy vznikaly, kdo byl iniciátorem jejich existence, jak fungovali, proč zanikaly) a divadelní budovy (jejich vznik a zánik, kdo byli majitelé a architekti). Klíčovými mezníky je usilování o stavbu hlavního českého divadelního symbolu – Národního divadla. Jako hlavní prameny pro teoretickou část práci byly použity publikace historika českého divadla profesora PhDr. Františka Černého *Kalendárium dějin českého divadla* a *Kapitoly z dějin českého divadla*. Dalšími důležitými prameny byli *České profesionální divadlo. Období od osmdesátých let 18. století do počátku šedesátých let 19. století* od autorky Jany Makovské a *Česká divadla: encyklopedie divadelních soubor*, kterou vydal Divadelní ústav v Praze v roce 2000.

Práce se dělí na tři části. První část se věnuje divadelnímu životu v osmnáctém století a působení divadla v období Národního obrození. V úvodní části je stručně předloženo, kdy vznikly první divadelní budovy v Praze. V podkapitole „České loutkové divadlo“ je popsáno, odkud přišel tento typ divadla na české území, a jaký přínos mělo v době Národního obrození. Zvláštní podkapitola je věnována datu, od kterého se počítá vznik českého profesionálního divadla. Další kapitola popisuje zřízení profesionálního česko-německého divadla na základě povolení císaře Josefa II.

Druhá část se věnuje pražskému divadelnímu životu v devatenáctém století, důraz je kladen na existenci ochotnických souborů. Stručně se popisuje přínos a činnost významných divadelníků, jako Jan Nepomuk Štěpánek, Václav Kliment Klicpera a Josef Kajetán Tyl, každé z těchto osobností je věnována zvláštní podkapitola. Další podkapitola je o zřízení Kajetánského divadla, v němž zakladatelé chtěli vytvořit české divadlo jako národní instituci s původní dramatickou tvorbou.

Třetí část obsahuje kapitolu s názvem „Rozmanitosti pražské divadelní scény ve 20. století – nové instituce, umělecké směry a formy“, v níž se popisují klíčové etapy vzestupu a

sestupu divadelní kultury ve dvacátém století, vznik nových žánru (kabaret, šantán), uměleckých směrů (psychologicko-realistický, avantgarda) a forem (divadla malých forem).

Pro lepší orientaci proměny a vývoje pražského divadelního života během tří století jsou v této bakalářské práci rozpracované tři divadelní vycházky. Každou z vycházek tvoří několik zastávek věnovaných jednotlivým divadlům. Vycházky jsou určeny především pro ruské turisty v Praze, a proto bylo jedním z dalších cílů této práce je zjistit, od kdy se začínají uvádět v pražských divadlech hry ruských autorů a dramatiků, zda jsou tyto hry populární na současných divadelních scénách. Zjištění ohledně ruských her se vždy uvádí na konci popisu jednotlivých divadelních souborů. Ke každé vycházce také patří turistická mapa s označenými body, kde buď existovaly, nebo dodnes existují divadelní budovy.

1. Význam divadla v metropoli pro formování moderní české společnosti a národa.

Druhá polovina 18. století na území Čech je poznamenána asi nejdůležitější událostí v dějinách této země a to obdobím Národního obrození. Tento historický pojem znamená zrození české identity, českého jazyka, kultury, literatury a českého vlastenectví.

Tehdy se začal vytvářet novodobý národ s myšlenkou prosazovat češtví. Rakousko ale tyto ideje nepodporovalo a chtělo vytvořit společnost, ve které by všichni mluvili německy. České národní vědomí se tomu bránilo pomocí kulturních aktivit a pěstováním českého jazyka. Čeština byla jazykem lidovým, který se většinou používal ve vesnicích a malých městech, oproti němčině, jazyku pro školství, pro veřejný život a úřady. Na obranu jazyka vystupovali osvícenští vzdělanci, kteří chtěli češtinu z jazyka lidového přetvořit na jazyk spisovný.¹ Z hlediska kultury sehrálo divadlo pro národní vědomí a buditelství významnou úlohu.

Vídeň, hlavní město habsburské monarchie, se za vlády Marie Terezie a jejího syna Josefa II. stala v druhé polovině 18. století jednou z hlavních metropolí divadelní kultury v Evropě.² V Praze vznikají první veřejně přístupná divadla. Z Anglie, Itálie a německých států přicházejí cizojazyční herci. Hlavní město Čech se v 18. století začíná začleňovat mezi divadelní centra Evropy.³ Divadlo hraběte Františka Antonína Šporka bylo prvním veřejně přístupným soukromým divadlem městského typu. Bylo zřízeno v roce 1701 v zahradě paláce F. A. Šporka nacházejícího se v Hyberské ulici. Většinou se zde uváděly opery. Italská operní společnost pod vedením Antonia Denzia seznámila pražské obecnstvo s dílem Vivaldiho.⁴

Divadlo v Kocích bylo první divadlo v Praze, které patřilo městu. Vzniklo v roce 1738 a nacházelo se v Rytířské ulici. Divadlo si pronajímali převážně italské podnikatelé. Uváděli se tu italské opery a z činohry hry Goldoniho, Shakespeara, Schillera.⁵

Podle knihy Františka Černého *Kapitoly z dějin českého divadla* měla pro rozvoj českého divadla důležitý význam představení hraná cizími profesionálními herci v české řeči. Je dost možné, že mezi cizinci byli i Češi nebo znalci českého jazyka. Mezi inscenace v české

¹ Kvaček, R. *České dějiny II*, 1. vydání. Praha: Nakladatelství SPL – PRÁCE, 2002, s. 16-18.

² Černý, F. *Kapitoly z dějin českého divadla*. Praha: Academia, nakladatelství AV ČR, 2000, s. 9.

³ Černý, F. *Kalendárium dějin českého divadla*. Praha: Malá řada dramatického umění, 1989, s. 17.

⁴ Vlčková, O. *Divadlo a divadelní scény*. Vydalo Nakladatelství Paseka s.r.o. v Praze a Litomyšli, 2014, s. 6.

⁵ *Česká divadla: encyklopedie divadelních souborů*. Vyd. 1. Praha: Divadelní ústav, 2000, s. 147-148.

řeči uváděné v Divadle v Kotcích patřily *Zamilovaný ponocnej (1763)*, *Kmotr z Prahy*, *Šťastný invalida (70. léta)* a *Kníže Honzík (1771)*.⁶

Německé divadelní společnosti vycházejí do popředí profesionálního divadla. U těchto souborů převažují především burlesky. Někdy uprostřed 18. století vzniká omezení improvizovaného divadla, to znamená, že nové texty musí být „pevné a blízké osvícenským postojům“.⁷

1.1. České loutkové divadlo 18. století

Loutkové divadlo má v českých zemích dlouholetou tradici. Dnes se asi na každé základní škole dá najít divadlo s loutkami nebo marionetami.

Tento typ divadla se objevil na českém území díky anglickým, německým a holandským činoherním společnostem, u nichž marionety působily spíše jako doplněk uměleckého předvádění v 16. a 17. století. Zřejmě proto, že to nebylo tak náročné a drahé. Marionety jsou loutky voděné shora a začali je dělat řezbáři, kteří se podíleli na ozdobách kostelních oltářů. Kočovně marionetové divadlo se na českém území objevuje zhruba uprostřed 18. století. Tehdy začíná zároveň provoz loutkového divadla v české řeči. V tomto období se loutkové divadlo stává lidovou zábavou.⁸ „Čeští loutkáři se tak pohybovali na okraji společnosti – spolu s provazochodci, medvědáři a dalšími pouťovými komedianty – a byli odkázáni k působení na českém venkově.“⁹ Do vyšších vrstev bylo těžké se dostat, proto u loutkářů vznikaly celé dynastie a řemeslo se předávalo od rodu k rodu. Důležitý přínos mělo loutkářství v době národního obrození, neboť na venkově jedině ono pořádalo představení v české řeči a seznamovalo obyvatelstvo s českými a světovými díly.¹⁰ „Všichni ti Kopečtí, Dubští, Maiznerové, Šimkové, Kočkové a mnozí další mají své nesporné místo v naší kulturní historii. V povědomí lidí je ovšem – díky uměle vytvořené legendě – především jméno Matěje Kopeckého (1775 – 1847), který bývá nazýván patriarchou českého loutkářství.“¹¹

1.2 Začátek profesionálního českého divadla

„Kolem roku 1784 se začíná formovat skupina vlastenců, kteří chtějí použít divadlo jako prostředek národní agitace.“¹² V roce 1783 vzniklo Nosticovo divadlo, které nechal

⁶ Černý, F. *Kapitoly z dějin českého divadla*. Praha: Academia, nakladatelství AV ČR, 2000, s. 25.

⁷ Černý, F. *Kalendárium dějin českého divadla*. Praha: Malá řada dramatického umění, 1989, s. 17.

⁸ Exnarová, A. *Svět loutek včera a dnes*. Vydalo Muzeum loutkářských kultur v Chrudimi, 1997, s.12.

⁹ Tamtéž, s. 12.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Tamtéž.

¹² Císař, Jan. *Přehled dějin českého divadla*. 2.vyd. V Praze: Akademie múzických umění, 2006, s. 29.

postavit hrabě Nostic-Rieneck a kde se 20. ledna 1785 se odehrává překlad německé hry Gottlieba Stephaniho *Odběhlec z lásky synovské* v české řeči.¹³ Tento den je v české historii považován za důležitý datum vzniku profesionálního českého divadla.

Na odehrání představení se podílel František Jindřich Bulla, ředitel Bondiniho společnosti, Čech, který se vrátil do Prahy už jako zkušený divadelník. Po pěti dnech, 25. ledna, byla hra *Odběhlec z lásky synovské* opakována a pak zase odehrána na Malé Straně v Thunovském domě. Úspěch představení ukazoval na to, že publikum toužilo po více českých kusech a ve větší frekvenci. Hru přeložil Karel Bulla, bratr ředitele společnosti. Hned po premiéře vyšel překlad nákladem bratří Thámů v knize.¹⁴

O 12 let dříve už byla tato hra vcelku populární ve Vídni, jelikož vyzdvihovala otázku života nevolníků. Dnes by její název v českém jazyce zněl *Dezertérem z lásky k rodičům*. Děj je o vojínovi, synovi nevolníků, který se dává chytit ve prospěch svých příbuzných, protože bývá za dezertéra vyplacena odměna. Za takový zoufalý skutek se vcelku přísně trestalo. Naštěstí řeší císař tuto situaci kladně.¹⁵

„Uvedení *Odběhlce z lásky synovské* nebylo již ojedinělým činem, ale počátkem cílevědomé akce, směřující k utvoření českého profesionálního divadla v hlavním městě bývalého českého království.“¹⁶

V české řeči se objevuje celovečerní hra, jejíž rozsáhlost dosahuje 82 stran – na rozdíl od představení italských umělců, kde aktovky trvaly kolem 15-20 minut. Kromě toho, že text vyšel v knižní podobě, byl navíc odměněn napsáním ódy na něj. Objevují se autoři, umělci, publicisté a překladatelé, kteří jsou schopní a kteří mají zájem podporovat vývoj a činnost profesionálního divadla.¹⁷

1.3 Zřízení Vlastenského divadla a působení pražského divadla Bouda

Šestého dubna 1786 vydává císař Josef II. povolení pro zřízení profesionálního česko-německého divadla. Na základě tohoto povolení se na dnešním Václavském náměstí, tehdejším Koňském trhu, objevuje divadelní budova s názvem Bouda, která existovala do roku 1789. „Tento název plně odpovídal vzhledu i skrovnému vnitřnímu vybavení divadla.

---

¹³ Tamtéž, s. 30.

¹⁴ Černý, F. *Kapitoly z dějin českého divadla*. Praha: Academia, nakladatelství AV ČR, 2000, s. 24.

¹⁵ Tamtéž, s. 24-25.

¹⁶ Tamtéž, s. 25.

¹⁷ Černý, F. *Vznik českého profesionálního divadla*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1988, s. 44.

Byla to stavba z prken, s dvojitými stěnami, s mezerou mezi nimi vycpanou senem a slámou proti chladu. Vnitřní stěny byly potaženy plátnem, nejen na galerii, ale i v přízemí se sedělo na lavicích a v postranních ložích na obyčejných židlích.¹⁸ Císařův dokument z roku 1786 byl prvním souhlasem pro zřízení divadelní budovy, kde bylo možné hrát nejen italsky a německy.¹⁹ V prvních dvou letech měl divadelní děj atraktivní působnost na lid. Pro vyloučení konkurence existovala dohoda s Nosticovým divadlem. Podle historika Miroslava Hrocha v publikaci *Na prahu národní existence*: „směla společnost v Boudě uvádět jen méně náročné žánry, za něž se považovala představení v češtině a německé hry se zpěvy a drobné hříčky“.²⁰

K prvním představením patřily například německá hra Augusta Wilhelma Ifflanda *Vděčnost a láska k vlasti* v překladu Maxmiliána Štvána, v němčině hrané *Perücken* - *Paruky*, pantomimický balet Františka Xavera Seweho *Pražské kuchyňky aneb Uhořelí sedláci*. Pravidelné provozování českých a německých her a navíc uvádění baletu pomáhalo přilákat publikum z různých vrstev a také získat více finančních prostředků pro rozvoj divadla. Nejdříve se v divadle hrálo třikrát až čtyřikrát týdně, ale po návštěvě divadla císařem Josefem II. v září 1786 dostala Bouda „privilegia Vlastenského divadla“ na uvádění her bez omezení.²¹ „Návštěva Josefa II. a jeho suity v Boudě byla ovšem i projevem souhlasu s ideovou, osvícenskou, projosefínskou koncepcí rodičího se českého profesionálního divadla“.²² Během dvou let se v divadle odehrálo kolem 140 představení 73 přeložených nebo napsaných her. Autorů a překladatelů se podílelo kolem dvaceti, mezi ně patřil Matěj Stuna (*Sedlské vzbouření*), Josef Jakub Tandler (*Jan Žižka z Trocnova*) nebo Václav Thám (*Vlasta a Šárka aneb Dívčí boj u Prahy*). Tyto hry vyjadřovaly národně-obrozenecké postoje a jejich náměty byly čerpány z historie Čech.²³

Za dva roky působení Boudy se uvažovalo o jejím rozšíření a zlepšení vnějšího vzhledu a vnitřního vybavení. Bohužel se ale objevuje finanční a umělecká krize. Za účelem zlepšení situace vzniká myšlenka změnit repertoár divadla na podívanou pro lid, aby se přilákalo více obecnstva. Bohužel ale ani toto nepomohlo. Postupně se v Boudě snižuje počet představení a později už se nehraje vůbec. V důsledku úpadku někdo z divadla odchází a

¹⁸ Makovská, J. *České profesionální divadlo. Období od osmdesátých let 18. století do počátku šedesátých let 19. století*. Vyd.1. Akademie múzických umění v Praze, 1983, s. 10.

¹⁹ Černý, F. *Kapitoly z dějin českého divadla*. Praha: Academia, nakladatelství AV ČR, 2000, s. 17.

²⁰ Hroch, M. *Na prahu národní existenci*. Vyd.1. Mladá fronta. Praha, 1999, s. 72.

²¹ Makovská, J. *České profesionální divadlo. Období od osmdesátých let 18. století do počátku šedesátých let 19. století*. Vyd.1. Akademie múzických umění v Praze, 1983, s. 11.

²² Černý, F. *Kapitoly z dějin českého divadla*. Praha: Academia, nakladatelství AV ČR, 2000, s. 18.

²³ Makovská, J. *České profesionální divadlo. Období od osmdesátých let 18. století do počátku šedesátých let 19. století*. Vyd.1. Akademie múzických umění v Praze, 1983, s. 11-12.

někteří členové souboru účinkují v divadelním sále v Růžodole, kde se většinou uvádějí veselohry, pantomimy a tance. Do Boudy už se původní stálá divadelní společnost nevrátila.²⁴

„Posléze byla v září 1789 „Bouda“ jako nevhodný objekt hyzdící část nové zástavby Koňského trhu zbořena. Tím skončila i první etapa vývoje Vlastenského divadla spjatá s její existencí.“²⁵ Novou scénu hledali tehdy už pouze divadelníci Antonín Zappe a František Xaver Sewe a našli ji v bývalé knihovně hyberského kláštera naproti Prašné bráně, na dnešním Náměstí Republiky. Tam Vlastenské divadlo (dále VD) působilo do prvních let 19. století.²⁶

---

²⁴ Tamtéž, s. 12.

²⁵ Tamtéž, s. 12.

²⁶ *Česká divadla: encyklopedie divadelních souborů*. Vyd. 1. Praha: Divadelní ústav, 2000, s. 523-524.

2. Pražský divadelní život v 19. století

V 19. století se divadlo pro národ stává už nejenom místem zábavy, ale důležitým politickým, národním a kulturním nástrojem. Aktivní divadelní činnost se objevuje kolem roku 1812. V tomto období se díky Janu Nepomuku Štěpánkovi poloprofesionální ochotnická představení odehrávají na scéně Stavovského divadla. Později za 10 let prosadil uvedení českých pravidelných profesionálních představení v tomtéž divadle.

V první polovině 19. století ekonomickou stabilitu získávají prostředí české měšťanské vrstvy, například zahradníci, pekaři, mlynáři atd. Díky své finanční situaci se mohli podílet na rozvíjení divadelního života. Jako důkaz se v měšťanských domech objevují ochotnická představení (Teisingerovo divadlo).

Rozvíjí se původní česká dramatická tvorba, na niž se podíleli Josef Kajetán Tyl, Václav Kliment Klicpera, Jan Nepomuk Štěpánek. „Velkého úspěchu bylo dosaženo ve veselohře a satíře z maloměstského a vesnického prostředí.“²⁷ Německý dramatik August Kotzebua (*Epigram*) v Čechách byl také jedním z populárních autorů v první polovině 19. století, díky němuž se uplatňuje žánr – měšťanská tragédie.

Kromě divadelní kritiky se objevuje i divadelní publikace teoretického směru. Zakladatelem české divadelní kritiky ve dvacátých a třicátých letech byl Josef Krasoslav Chmelenský. „Z divadelních žánrů hodnotil nejvýše operu a tragédii, oceňoval však i umělecký a etický význam činohry a veselohry. Jako divadelní kritik dbal i o čistou české jevištní řeči.“²⁸

Ve dvacátých letech 19. století se v českých divadlech hraje pravidelně o nedělích a o svátcích v odpoledních hodinách. Tento provoz probíhal od podzimu do jara. Letní představení se od druhé poloviny 19. století uváděla už v arénách.²⁹

České divadlo se postupně stávalo samostatným a odpoutávalo se od německého divadla. „Ve styku s demokratickou diváckou masou se v denní praxi formuje model české divadelní kultury, odpovídající nejlépe specifickým českého národního společenství, který se dalším vývojem rozvíjí, překonává a případně i popírá.“³⁰

---

²⁷ Makovská, J. *České profesionální divadlo. Období od osmdesátých let 18. století do počátku šedesátých let 19. století*. Vyd. 1. Akademie múzických umění v Praze, 1983, s. 50.

²⁸ Tamtéž, s. 49.

²⁹ Černý, F. *Kapitoly z dějin českého divadla*. Praha: Academia, nakladatelství AV ČR, 2000, s. 113.

³⁰ Černý, F. *Kalendárium dějin českého divadla*. Praha: Malá řada dramatického umění, 1989, s. 26.

„Syntetičtí“ herci je – pojem, který je vcelku vhodný pro herce období 19. století, jelikož museli zpívat v opeře, hrát v činohře a pantomimě, tančit balet. Specializace rolí se dělila podle domény, například intrikán, milovník, hrdina, otec, matka, „naturburs“ (naivní směšný mladý pán z vesnice, ale kterému všichni sympatizují), „anšandka“ (stará zkušená atraktivní paní) atd. Podle typu své role herec chápal, jak musí hrát.³¹

V ochotnických divadlech hráli obchodníci, řemeslníci, lékaři, advokáti. Z těchto ochotnických herců bylo asi nejvíce studentů, kteří v období prázdnin měli hodně času a energie. Složitější to bylo s touhou po divadle u hereček, neboť v měšťanských rodinách se na tento typ zábavy pro ženy příbuzní nedívali příliš kladně.³²

Co se týče návštěvnosti českého publika, ve Stavovském divadle se česky hrálo čtyři až pětkrát za měsíc v divadelní sezoně, protože zaplnit hlediště, kde bylo 1000 míst se dalo aspoň jednou týdně. Divadelní podnikatel Johann August Stöger, který ve čtyřicátých letech otevřel Nové divadlo v Růžové ulici, ho musel záhy zavřít kvůli návštěvnické krizi. Navíc ve svém divadle měl kolem 2000 míst v hledišti a přilákat české obecnstvo třikrát týdně nebylo vůbec možné.³³

Během revoluce v roce 1848 ještě více sílila myšlenka vybudování symbolu české identity – samostatného českého divadla. O něco dříve, na poradách vlastenců v roce 1845, František Palacký podal žádost stavovskému výboru o udělení privilegia pro vystavění Národního divadla (dále ND), které bylo uděleno v tomtéž roce.³⁴ V roce 1849 se pro zřízení českého divadla uvažuje o přestavbě starších budov (Kotce, zrušený kostel nebo České muzeum na Příkopech), ale nakonec bylo rozhodnuto najít v Praze vhodný pozemek a uskutečnit významný architektonicky reprezentativní vzhled nové budovy. Díky Františku Palackému byl v září 1850 v Praze založen Sbor pro zřízení samostatného českého důstojného kamenného divadla. „Jedním z prvních činů „Sboru“ byla výzva celému národu zahájit sbírku na postavení českého národního divadla“.³⁵ Veřejné provolání k zahájení sbírek proběhlo v dubnu 1851. Už za rok byl zakoupen pozemek s polohou mezi Vyšehradem a Hradčanami.³⁶

---

³¹ Císař, Jan. *Přehled dějin českého divadla*. 2.vyd. V Praze: Akademie múzických umění, 2006, s. 43.

³² Tamtéž, s. 45.

³³ Černý, F. *Kapitoly z dějin českého divadla*. Praha: Academia, nakladatelství AV ČR, 2000, s. 115.

³⁴ Oficiální stránky Národního divadla [cit. 13-08-2016], Dostupné zde <http://www.narodni-divadlo.cz/cs/narodni-divadlo/historie>

³⁵ Makovská, J. *České profesionální divadlo . Období od osmdesátých let 18. století do počátku šedesátých let 19. století*. Vyd.1. Akademie múzických umění v Praze, 1983, s. 99.

³⁶ Oficiální stránky Národního divadla [cit. 13-08-2016], Dostupné zde <http://www.narodni-divadlo.cz/cs/narodni-divadlo/historie>

„V 80. letech se Češi stávali v důsledku příznivého rozvoje své národní společnosti opravdu převládajícím činitelem v Čechách“.³⁷ Česká a německá menšina měly oddělený společenský život, konkurovali a zápasili mezi sebou. Předtím byli možná Němci Čechům blíže než Slované, ale teď se tyto národní společnosti od sebe začali vzdalovat.³⁸ Proto se Němci rozhodli postavit vlastní německé divadlo, které vzniklo v roce 1888 a dostalo název Nové německé divadlo.

Boom českého národního života nastává v 60. letech, kdy se mění politický systém v Rakousku (konstituční monarchie). Vzniká ještě více divadelních ochotnických spolků, v roce 1862 svou činnost začíná Prozatímní divadlo, pak hlavní událost v roce 1883 – otevření dlouho očekávaného divadla Národního. V jiných českých městech začínají působit pravidelná česká představení (Plzeň, Brno, Kladno). V 60. letech místo romantických rysů do popředí vystupují realistické prvky. Opera se stává velmi populární (Bedřich Smetana). „Stoupenci realistického a naturalistického divadla v činohře i opeře se začínají výrazněji projevoval od poloviny 80. let.“³⁹ Jako příklad byla činnost Švandova divadla. Podrobné informace o nejdůležitějších institucích druhé poloviny devatenáctého století, tj. o Národním divadle a Novém německém divadle jsou rozepsány v medailoncích v rámci navrhovaných vycházek.

2. 1 Divadelní činnost Jana Nepomuka Štěpánka

Jan Nepomuk Štěpánek – český herec, dramatik, překladatel. Udělal prudkou kariéru od sufléra po ředitele divadla. Ve svých 28 letech byl asi nejzkušenějším mladým divadelníkem. Ochotnický soubor vedl ve Stavovském divadle (dále StD) od roku 1812.

Během své ředitelské činnosti v StD v období 1824-1834 opera v repertoáru divadla tvořila skoro polovinu, hrála se díla takových významných skladatelů jako Mozart, Cherubini, Rossini a další. Česká opera za vedení Štěpánka byla na vysoké úrovni, někdo z diváků měl vysoké požadavky někdo ne. Hudba pronikala do různých žánrů, které obsahoval divadelní repertoár, to znamená do pantomimy, baletu atd. Opera určovala dramaturgii Štěpánka. Kupodivu se ve vídeňském lidovém divadle opera nehraje, protože má vlastní reprezentační scénu, čímž se v podstatě liší od pražského lidového divadla. „Toto české hudební divadlo plnilo i funkci reprezentační a pohybovalo se často na půdě vysokého umění“.⁴⁰ Výraznou linií divadelního programu J. N. Štěpánka nebyly frašky a rytířské hry, ale evropská opera.

³⁷ Kvaček, R. *České dějiny II*, 1. vydání. Praha: Nakladatelství SPL – PRÁCE, 2002, s. 53.

³⁸ Tamtéž, s. 53.

³⁹ Černý, F. *Kalendárium dějin českého divadla*. Praha: Malá řada dramatického umění, 1989, s. 39.

⁴⁰ Císař, J. *Přehled dějin českého divadla*. 2. vyd. V Praze: Akademie múzických umění, 2006, s. 38.

České divadlo ve dvacátých letech 19. století uvádělo nejvíce oper na území Evropy. Druhého února 1826 se uskutečnila premiéra první české opery *Dráteník* od Františka Škroupa. Autorem libreta je Josef Krasoslav Chmelenský, divadelní kritik.

V souvislosti s napoleonskými válkami se v české dramatické tvorbě uplatňuje historismus, kde se čte odvážnost, statečnost národa podporovat a ohraňovat vlast. K historickým hrám *Štěpánka* patří například *Obležení Prahy od Švejdů*, *Břetislav I. a Korytané v Čechách*. V divadelní tvorbě dramatika byly pozoruhodné i veselohry, které byly věnované problémům sociálního charakteru. Dotýkal se například tématu nouze a protiprávního zbohatnutí (*Berounské koláče*), koexistence dvou menšin (*Čech a Němec*). Hra *Čech a Němec* byla populární nejenom na české scéně, ale i na německé v Praze. Ve veselohře *Pivovar v Sojkově* jsou prvky sentimentalismu a biedermeieru.

Velký přínos pro českou divadelní kulturu měla překladatelská činnost *Štěpánka*. Jak píše J. Císar v knize *Přehled dějin českého divadla*, že „jeho adaptační praxe utváří pro činohru v češtině důležitý vztah českého divadla k přejatým textům jako živé součásti české divadelní kultury“.⁴¹ Přeložil kolem 110 činoherních textů a operních libret.

2.2 Dramatická tvorba Václava Klimenta Klicpery

Václav Kliment Klicpera – jeden z významných a nejproduktivnějších dramatiků 19. století. Divadlu se začal věnovat ještě během studia na vysoké škole, nejdříve jako ochotník ve StD, později jako dramatik. K ranním hrám patří *Divotvorný klobouk*, *Rohovín Čtverrohý*. Spolupracoval s ochotnickým divadlem Teisingerovým, kde působil i jako herec.⁴²

Psal rytířské hry (*Blaník*), historické tragédie (*Soběslav*, *Libušin soud*), nejvíce se mu dařili veselohry (*Dobré jitro*, *Každý něco pro vlast*). V komediích používal mluvenou češtinu, spisovným jazykem naděloval postavy z vyšší vrstvy. Obracel pozornost na lidské mravy a negativní lidské rysy, aby člověk se mohl podívat na své chování ze strany a třeba se tomu zasmát. V rytířských hrách používal pohádkové prvky, spojoval humor a serióznost (*Loketský zvon*).⁴³

V jeho hrách jsou hlavními postavami mladí lidé. Postavy s negativními rysy se chytají do pastí umístěných mladíky (*Rohovín Čtverrohý*). Komédie *Každý něco pro vlast* byla asi první konzervativní česká veselohra, kde autor satiricky ukázal český svět. Uchazeči

⁴¹ Tamtéž, s. 44.

⁴² Makovská, J. *České profesionální divadlo . Období od osmdesátých let 18. století do počátku šedesátých let 19. století*. Vyd.1. Akademie múzických umění v Praze, 1983, s. 38.

⁴³ Lehár, J. – Stich, A. – Janáčková, J. – Holý, J. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. vyd. V Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 168 – 169.

o místo starosty se jeden před druhým chlubí svými úspěchy, ale pak se obracejí na číšnici pro získání důležitých kontaktů.⁴⁴

V roce 1820 se ve Stavovském divadle objevuje krize českých představení, v tomto roce jich bylo uvedeno pouze šest. Příští rok začíná skupina českých ochotníků hrát v divadle s názvem – Teisingerovo divadlo (dále TD), v němž se uvádí hodně Klicperových her (*Divotvorný klobouk, Lhář a jeho rod, Blaník, Kytka, I dobré jitro*).⁴⁵ Ve svých starších hrách už více používal vysoký literární jazyk, který před tím obcházel stranou. Nejvíce významnou dramatickou tvorbu V. K. Klicpery ocenila česká mladá inteligence, zvláště studenti. Česká dramaturgie v letech 1812 až 1834 dosahuje svého vrcholu právě díky tvorbě V. K. Klicpery.⁴⁶

2.3 Divadelní přínos Josefa Kajetána Tyla

Josef Kajetán Tyl – režisér, herec, dramatik, novinář, redaktor, překladatel. Během studia působil v německé kočovné společnosti, později v zahraničních divadlech (Bavorsko, Sasko). Redigoval v Praze časopis „Květy“, „Pražský posel“, byl vůdčí osobností divadelního souboru v Kajetánském divadle. Spolupracoval s Novým divadlem v Růžové ulici a jako dramaturg působil ve Stavovském divadle. Jeho dramatická tvorba nejvíce spočívala v historických dramatech (*Měšťané a studenti čili Dobývání Prahy od Švédů, Staré Město a Malá strana* a další) a bachorkách-pohádkách (*Jiříkovo vidění, Lesní panna aneb Cesta do Ameriky* a další), kde psal o současných problémech. Dramata Tyla představovala výraznou původní českou dramatickou tvorbu.⁴⁷ K překladatelské činnosti J. K. Tyla patří drama Shakespeara *Král Lear, Král Jindřich IV, Romeo a Julie*. Pak přeložil trilogii Schillera *Valdštýn*.⁴⁸

V historických dramatech projevoval svůj postoj k buržoazně demokratické revoluci. Nejvýznamnější hra historického žánru je *Jan Hus, kazatel betlémský*. V knize *České profesionální divadlo* se uvádí, že „zápas o rovnost lidí, o jejich důstojný a svobodný rozvoj stává ideovým základem Tylova dramatu a je i východiskem postojů a revolučního odhodlání titulního hrdiny“.⁴⁹ Hus bojuje s představiteli církve jménem národa, nikoliv kvůli

---

⁴⁴ Tamtéž, s. 169.

⁴⁵ Císař, J. *Přehled dějin českého divadla*. 2. vyd. V Praze: Akademie múzických umění, 2006, s. 48.

⁴⁶ Makovská, J. *České profesionální divadlo. Období od osmdesátých let 18. století do počátku šedesátých let 19. století*. Vyd.1. Akademie múzických umění v Praze, 1983, s. 45.

⁴⁷ Tamtéž, s. 104.

⁴⁸ Tamtéž, s. 81.

⁴⁹ Tamtéž, s. 105.

pronásledování svých cílů. V dramatu autor zdůrazňuje stanovisko během reformy státu. Tyl byl příznivcem liberální reformy, nikoliv radikální. Proto je pro jeho hrdinu hlavním nástrojem slovo. Drama *Jan Hus* byla první romantická dramaturgická báseň revolučního charakteru. Důležitými rysy byly spravedlivost národa a lidská práva. Premiéra hry se uskutečnila 26. 12. 1848, za rok ale na základě cenzury byla zakázána. Pak hru uvádí Prozatímní divadlo v roce 1866. Za 30 let již v Národním divadle hru zakázala rakouská cenzura, ale dílo přesto inscenovali mimo Prahu. V meziválečném období uváděli hru v Plzni a Praze a v roce 1945 v Národním divadle (režisér Jindřich Honzl).⁵⁰

Báchorku *Strakonický dudák* dramatik napsal v roce 1847 a je populární v českých divadlech dodnes, je prvním příkladem české dramatické pohádky. Námět Tyl vzal z tehdejší české typické vesnice, která podle autora představovala charakter národní společnosti. Dudák Švanda opustil domov kvůli penězům a jenom tehdy se mu začalo stýskat po rodném kraji, kde před tím bránil své prostředí. Tyl chtěl zřejmě ukázat, že důležité neodcházet do ciziny, zůstat a pracovat pro vlast. Jazyková stránka této hry patří také k umělecké tvorbě českého divadla. Řeč vyjadřovala živou lidovou mluvu a jazyk hry byl považován za součást neustálené spisovné normy. Tím české divadlo z hlediska jazyka plnilo jednu z funkcí obrozeneckého hnutí.⁵¹

Tylova tvorba je považována za vrchol české obrozenecké dramatiky a je důležitým a velmi prospěšným základem pro vývoj českého divadla.

2.4 Kajetánské divadlo (1834-1837) jako příklad měšťanského ochotnického souboru

Kajetánské divadlo (dále KD) bylo založeno v čele s J. K. Tylem mladými intelektuály, mezi které patřili Karel Hynek Mácha, František Jaromír Rubeš, Karel Sabina atd. Podle nich byl model české divadelní kultury v rozporu s budoucí českou společností. V tomto období stavovská komise předala vedení StD J. A. Stögrovi, bývalému řediteli divadla ve Vídni. Kvůli tomu zakladatelé Kajetánského divadla měli další obavy o české divadlo. Pražský měšťan Arbeiter poskytl prostory svého domu na ulici Nové zámecké schody a zajistil povolení pro provoz divadelních představení.⁵²

Členové divadelního souboru udělali dřevěnou scénou, obstarali si kostýmový inventář. Hlediště mělo 80 míst k sezení a kolem 100 ke stání. Činnost divadla pro zvané

---

⁵⁰ Tamtéž, s. 106 – 107.

⁵¹ Tamtéž, s. 92.

⁵² *Česká divadla: encyklopedie divadelních souborů*. Vyd. 1. Praha: Divadelní ústav, 2000, s. 202.

osoby zahájili 27. července 1834, kde uvedli krátká díla od Kotzebua, Tyla a Štěpánka. Divadelní skupina se skládala z lidí různých profesí a také mladých autorů či studentů, například Josef Jiří Kolár, František Břetislav Trojan, Karel Vladislav Zap a další. V dámské divadelní skupině byla dokonce členka sboru Stavovského divadla Magdalena Forchheimová. Ochoťníci odehráli kolem 25 představení. Podle úředního povolení se hrát smělo pouze tehdy, kdy se nehrála česká představení v StD, to znamená v období od května do září. Nesmělo se uvádějící představení veřejně oznamovat a bylo možné hrát pouze ty hry, které už po cenzuře zazněly na profesionální scéně. Tohle nařízení členové KD málokdy dodržovali.⁵³

První rok působení Kajetánského divadla byl považován za úspěšný. Repertoár se skládal z her Klicpery (*Divotvorný klobouk, Žižkův meč, Každý něco pro vlast*), Štěpánka (*Hastroš, Berounské koláče, Čech a Němec*), Kotzebua (*Tři otcové najednou, Zmatek nad zmatek*). Některé cizí hry adoptoval sám Tyl a přispěl i částí z Fidlovačky. Tyl se snažil do repertoáru použít nové hry nebo už odehraná díla jinými divadly, která nebyla hodně populární. Když Tyl budoval divadlo, tak se snažil přeměrovat český repertoár stranou od vídeňské dramaturgie a herectví od cizích projevů. Časté zkoušky považoval za důležité a bylo jich dokonce více než v StD. Vychoval sebejisté osobnosti, k nimž patřili Jan Kaška, Jakub Malý a další.⁵⁴

Druhý rok působení divadla už takto úspěšný nebyl. Repertoár se skládal většinou s překladové dramaturgie. Uváděli například Shakespeara a z tehdejších současných cizích děl hry Raupacha a Töpfera. Nakonec snahy vlastenců podlehnout přáním publika neměly dobrý přínos. Postupně přichází návštěvnická krize. K. H. Macha kvůli neporozuměním s Tylem ze sboru odchází. Tyl na nějakou dobu odjíždí s kočovným souborem. Druhý člen kvůli osobním důvodům vstupuje do kláštera. Studenti se kvůli zaměstnání stěhují mimo Prahu. Poslední představení se konalo v roce 1837.⁵⁵

Zakladatelé KD chtěli vytvořit české divadlo jako národní instituci, divadlo s původní dramatickou tvorbou, uplatnit v něm nové metody, více se zaměřit na herecký kolektiv, než zvláštní osobnosti. Tím divadlo naznačovalo formující se směr české avantgardy.⁵⁶

---

⁵³ Tamtéž, s. 203.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ Tamtéž.

3. Rozmanitosti pražské divadelní scény ve 20. století – nové instituce, umělecké směry a formy

Na začátku 20. století se uplatňují různé divadelní směry, k nimž patří symbolismus (režisér Vojta Novák), expresionismus (režisér Karel Hugo Hilar), avantgarda (režiséři Jindřich Honzl, Jiří Frejk, Emil František Burian), projevuje se realistický typ herecké práce (režisér Jan Bor). Kromě ustálených žánrů činohry, loutkového divadla, opery připojují se šantán, kabaret, vaudeville, balet, hudební komedie. Z populárních kabaretů můžeme jmenovat Červenou sedmu, v níž zaznívala politická satira, pak Lucernu a Rokoko. Kabarety Boom a Revoluční scénu založil dramatik, scenárista, režisér, a herec Emil Artur Longen. Objevuje se i psychologické divadlo.

„Ti, kdož hledali v pražských divadlech velké divadelní zážitky, nemohli se ani v tuto dobu, vyzvedající antiiluzionisticky ztvárňované inscenace, míjet s psychologicko-realistickým divadlem, které v Praze na počátku 20. století v režii Jaroslava Kvapila dosáhlo někdy i evropské úrovně.“⁵⁷

3.1 Zásadní události pražského divadla v průběhu od dvacátých let až do září 1944

Představitelem psychologicko-realistického směru se stává Městské divadlo na Královských Vinohradech, kde Jaroslav Kvapil pracuje jako šéf činohry. Od roku 1922 toto divadlo bylo pojmenováno jako reprezentativní scéna hlavního města Československé republiky. Záhy J. Kvapil vytvořil herecký soubor z mladých herců, kteří měli možnost nastudovat metody psychologicko-realistického divadla. Z těchto později významných herců můžeme pojmenovat Olgu Scheinpflugovou, Zdeňka Štěpánka, Františka Smolíka, Hugo Haase. Režisér Jan Bor, který nejdříve realistický typ herecké práce uplatňoval také v Divadle na Vinohradech, pak ten přístup práce přenesl po válce do Intimního (Švandova) divadla. Podle Františka Černého v knize *Kapitoly z dějin českého divadla* na rozdíl od jemné a náládové režisérské práce Kvapila, „robustní“ realismus režiséra Bora později se projevoval v představeních podle románů Dostojevského a jiných ruských autorů.⁵⁸

V divadelním prostředí ve dvacátých letech se objevují menší avantgardní scény. Pražská avantgarda souvisela s levicovým Devětsilem, jímž bylo roku 1925 založeno

---

⁵⁷ Černý, F. *Kapitoly z dějin českého divadla*. Praha: Academia, nakladatelství AV ČR, 2000, s. 258.

⁵⁸ Tamtéž, s. 259 – 260.

Osvobozené divadlo (dále OD) a jako režiséři v něm působili Jiří Frejka a Jindřich Honzl. Pak divadelní publikum se seznámil s Janem Werichem a Jiří Voskovcem, kteří začali vystupovat v Osvobozeném divadle v roce 1927, nejdřív s *Vest Pocket Revue*. Během dvou let jejich dramaturgie získala popularitu a důležité místo v repertoáru. „Mísili v nich dadaismus (mířil proti konvencím, preferoval spontánnost) s intelektuálním humorem, byli satiricky aktuální předscénami (forbínami) navazovali na postupy improvizovaného herectví.“⁵⁹ Hudební skladatel Jaroslav Ježek v roce 1929 začal psát pro tuto slavnou divadelní dvojici písničky, které dosáhly zvláštní obliby publika, a stáli jakýmsi základem pro moderní písňovou tvorbu. J. Voskovec a J. Werich pokračují se svou divadelní činností i ve třicátých letech. Od roku 1930 Národní divadlo v Praze se stává státní scénou. V tomto období se objevují spolky protifašistického charakteru. Obrazuje se divadlo D Emila Františka Buriana, jehož projevy vyjadřovaly postoje mladých lidí.

Nové německé divadlo začalo používat novou komorní scénu *Kleine Bühne*. Uváděli se tam činohry, operety a drobné opery. Hostovali v divadle němečtí umělci a soubory z ciziny, čímž obohacovali pražskou divadelní scénu a kulturní život. Budova se nacházela v zadní části zahrady dnešního Slovanského domu a vchod byl ze Senovážného náměstí. Divadlo fungovalo až do srpna 1944.⁶⁰

V meziválečném období vzniká hodně divadelních spolků, rozšiřuje se publikum. Mezi významné dramatiky této doby patří František Langer, Karel a Josef Čapkové, hudební skladatele Bohuslav Martinů, Leoš Janáček, dirigenti Otakar Ostrčil, Václav Talich, režiséři Karel Hugo Hilar, Karel Dostal, Jiří Frejka, Emil František Burian, Jindřich Honzl, Ferdinand Pujman.⁶¹ V loutkovém divadle velkého úspěchu dosáhl Josef Skupa, který vymýšlel slavné loutky Spejbla a Hurvínka. „Meziválečná léta českého divadla patří jak pro ideové zaměření, tak pro umělecké výsledky mezi vrcholy českého divadelního vývoje.“⁶²

Během okupace české divadlo se nacházelo v duchu odporu a nesouhlasu. V důsledku zasahování do divadelního umění ze strany okupantů, obětí druhé světové války, kterou ji nepřežili, stali Josef Čapek, Vladislav Vančura, Karel Hašler, Anna Letenská, Julius Fučík a další. Někdo z jiných divadelních činitelů odešel do emigrace a tam bojoval za svobodu. Duch rezistence sice byl v divadle naznačován, ale lidé chodili tam ne jen pro to, „ale i pro svoji úroveň, a konečně i proto, že bylo vedle kostela jedinou veřejnou tribunou,

⁵⁹ Kvaček, R. *České dějiny II*, 1. vydání. Praha: Nakladatelství SPL – PRÁCE, 2002, s. 141.

⁶⁰ Vlčková, O. *Divadlo a divadelní scény*. Vydalo Nakladatelství Paseka s.r.o. v Praze a Litomyšli, 2014, s. 46.

⁶¹ Černý, F. *Kalendárium dějin českého divadla*. Praha: Malá řada dramatického umění, 1989, s. 63-64

⁶² Tamtéž, s. 64.

v níž se uplatňovala pouze česká řeč“.⁶³ Satirické hry jako *Kat a blázen*, *Rub a líc*, *Těžka Barbora*, jejichž autory Voskovec a Werich, byly zaměřeny proti veškerému násilí a vzbuzovali naději. V roce 1940 v českém překladu se vydává kniha Konstantina Sergeeviče Stanislavského *Můj život v umění*.

Divadelní omezování začalo v roce 1941. Za okupace návštěvnost byla velmi vysoká, lidé hledali podporu a povzbuzení. „Nepovolovaly se hry antifašistického a demokratického obsahu, také některé starší české hry a díla autorů ze zemí válčících s Německem.“⁶⁴ Divadlo D – 41 E. F. Buriana bylo uzavřeno, zřejmě z důvodu, že uvedlo novou hru Vítězslava Nezvala *Manon Lescaut*, která se dotýkala hlubokých citů duši a proslavovala český jazyk. Uzavření všech divadel se uskutečnilo 1. září 1944.

3.2 Pražské divadlo od poloviny čtyřicátých let do konce dvacátého století.

Po velkých nacistických porážkách divadelní život se začal znovu ožívat. V roce 1945 podle ministerského dekretu a později v roce 1948 dle divadelního zákona všechna divadla Československé republiky se znárodnují. Komunistická strana Československa začíná vcelku ovládat divadelní činnost. V období 1945 – 1948 kulturní instituce se vrátí k předválečným postojům a působí na základě válečných zážitků a zkušeností. Důraz na realistický divadelní směr se více projevuje v roce 1948, kdy začíná fungovat propagandistická divadelní koncepce. Uváděli se hry s ideologickým obsahem. Někdo z divadelních režisérů byl umlčen (Jiří Frejka), někdo se podřídil existujícímu systému (E. F. Burian). Tato koncepce, která omezovala možnosti divadla a rovněž smysl jeho existence v polovině 50. let začíná se odpoutávat. Na divadelním poli se objevují divadla malých forem, která byla jak píše F. Černý v publikaci *Kalendárium dějin českého divadla*: „jako neantagonistické opoziční tribuny mladé generace“.⁶⁵ K nimž patří Divadlo Na zábradlí, Semafor (Sedm malých forem) a další.

Konec padesátých a začátek šedesátých let je možné říci, že dobou napínavého a bohatého rozvoje divadelní kultury. „Na jeviště se vracela divadelnost, hry se zbavovaly plochých konvencí, začaly se uplatňovat umělecké působivé prostředky.“⁶⁶

---

⁶³ Tamtéž, s. 64.

⁶⁴ Kvaček, R. *České dějiny II*, 1. vydání. Praha: Nakladatelství SPL – PRÁCE, 2002, s. 172.

⁶⁵ Černý, F. *Kalendárium dějin českého divadla*. Praha: Malá řada dramatického umění, 1989, s. 93.

⁶⁶ Kvaček, R. *České dějiny II*, 1. vydání. Praha: Nakladatelství SPL – PRÁCE, 2002, s. 210.

Vzniká nový typ divadelního projevu a to je Laterna magika, kterou vymýšlel Alfréd Radok spolu se svými umělci. Představa této scénické realizace měla velký úspěch na výstavě EXPO v Bruselu v roce 1958. Jan Werich spolupracuje s Miroslavem Horníčkem v divadle ABC v klaunské tradici. Podle knihy Roberta Kvačka *České dějiny II.* rodící se nové hry a inscenace starších dramát zněly jako kritika sociálních vrstev a společenských jevů. Z režisérů, kteří na tom podíleli, můžeme vyjmenovat Alfréda Radoka, Otomara Krejču, Miroslava Macháčka, dramatika Františka Hrubína.

Objevuje se doba takzvaných malých scén, kde se spojují výpravy, písničky, scénky, satira, tanec. Z proslulých umělců tohoto žánru můžeme vyjmenovat Ivana Vyskočila, Jiřího Suchého a Jiřího Šlitra, jejichž písničky dostaly všeobecnou přízeň a popularitu. Ladislav Fialka předváděl v Divadle Na zábradlí pantomimu, která dosáhla vysoké úrovně. Václav Havel píše absurdní drama (*Vyrozumění, Zahradní slavnost*), v nichž „zachycoval pocity „odcizení“ člověka ve společnosti“.⁶⁷

V sedmdesátých letech divadelní kultura zase vstupovala do podřízeného propagandistického režimu. Zákazy pracovat některým režisérům a hercům, repertoár politici pečlivě kontrolovali. Nové hry na jeviště skoro nedostávaly. Pokud v divadlech se odehrávaly zvláštní podle politiků představení, tak muselo pak divadelní vedení na speciální schůzce vše vysvětlit. Ochoťnické divadlo také se nacházelo pod státním dohlížením. V tuto dobu zase se projevují divadla malých scén s novým a silnějším impulzem než dříve, musely bojovat s politickým režimem. Jako režiséři například působí Ivan Vyskočil („nedivadlo“), Zdeněk Svěrák a Ladislav Smoljak (Divadlo Jary Cimrmana). Nejznámější dramatikové za dobu tzv. normalizace jsou Václav Havel (*Audience, Vernisáž a Protest*) a Pavel Kohout, jejichž hry byly zakázány v Československu, ale v jiných zemích se často objevovali v divadlech a byly velmi populární. V osmdesátých letech politický dozor začíná se uvolňovat, rodí se éra přestavby socialistického režimu a v divadlech se povyšují aktuální společenské otázky.⁶⁸ V polovině devadesátých let hodně divadel bylo prázdných kvůli televizi, DVD. Koncem devadesátých let se na divadelní scéně objevují muzikály občas se známými herci v hlavních rolích. Tento typ divadelní produkce měl a má dodnes docela velký zájem u obecnosti.

---

⁶⁷ Tamtéž, s. 211.

⁶⁸ Černý, F. *Kalendárium dějin českého divadla*. Praha: Malá řada dramatického umění, 1989, s. 94.

4. Divadelní vycházka věnovaná 18. století

Na úvod:

Na počátku 18. století přicházejí do Čech cizí herci z Anglie, Itálie a německých států. Praha se stává jedním z evropských divadelních center. Vznikají první veřejně přístupná divadla, například Šporkovo divadlo. Do popředí profesionálního divadla se dostávají německé divadelní společnosti. Čeština se na jevišti začíná objevovat ve druhé polovině 18. století. Na vesnicích a malých městech převažuje lidové divadlo, které bylo pro účastníky národního obrození velmi přínosné. Pro ně to byla příležitost vyjádřit své sociální postoje a názory.⁶⁹

Mapa vycházky v příloze č. 1

4.1 Divadlo v Kotcích

Na adrese Rytířská 29 se nacházelo první pražské divadlo, které patřilo městu. Čas od času ale divadlo podporovali i soukromí sponzoři. V období své existence patřilo divadlo v Kotcích k důležitým centrům středoevropské divadelní kultury. Dodnes se ale tato významná budova bohužel nedochovala. Divadlo vzniklo v roce 1739 a dostalo název v Kotcích, protože se v blízkosti nacházely boudy a kotce, kde se prodávala sukna, plátna a kožené výrobky. Trh s těmito obchůdky měl dvěstěmetrovou chodbu, která rozdělovala řády s kotci. Existuje ještě jedna verze, podle které „Kotze“ znamená v překladu z němčiny „deka“ nebo „přikrývka“, kterými prý byly tyto krámky pokryty.⁷⁰

V divadle v Kotcích se většinou uváděli italské opery a německé činohry. Mezi divadelní podnájemce patřili italská impresáři a němečtí principálové (Santo Lapis, Josef Kurtz, Pietro Mingotti, Franz Gervaldi Wallerotti, Giovanni Battista Locatelli, Christian Schulze atd.). Pak jeden z těchto divadelníků, jmenovitě J. Kurtz, stal hlavním nájemcem s dalšími podnájemci pro jiné žánry. Nájemní smlouva by měla trvat šest let, ale před dvěma roky, zbývající do jejího ukončení, pravděpodobně protiprávným způsobem divadlo přešlo do podnájem Josepha Bustelli. Tento pan zaplatil kauci ve výši 4000 zlatých a jednorázovou částku 1000 zlatých. Roční nájemné také činilo 1000 zlatých. Zajistil tak, že divadlo mohl používat až do konce svého života. Předčasné zrušení smlouvy s Kurtzem, jak se vyskytlo, povolil dvůr a správa města se tomu podřídila. Operní společnost spravoval sám J. Bustelli, pro jiné žánry získával další umělci. Známo, že Bustelli používal divadlo kolem 17 let až do

⁶⁹ Černý, F. *Kalendárium dějin českého divadla*. Praha: Malá řada dramatického umění, 1989, s. 17-18.

⁷⁰ Stránky ruského průvodce Prahou a překladatelky Galiny Puntusove [cit. 12-08-2016]. Dostupné zde <http://prahafx.ru/ulica/kotce.htm>

vlastní smrti a pak divadlo zpátky převzalo město. Divadlo během dalších dvou let už nebylo tak populární, navíc se očekávalo budování nového a slibného divadla Nosticova. V roce 1783 divadlo svoji činnost navždy pozastavilo.⁷¹

„Divadlo v Kotcích, hlavní scéna Prahy, prodělávalo za vlády Marie Terezie a Josefa II. vývoj od divadla barokní podstaty v divadlo osvícenské ideologie a v zásadě klasicistické formy.“⁷² V divadle se často hrála představení, věnovaná otázkám současných problémů. Například hra o tehdejší události v Rusku. Dílo *Jemelian Pugatschew*, jež napsal dramatik, který pocházel z Čech. Jmenoval se docela zdlouhavě - Karl Franz Guolfinger von Steinsberg. Dvoudílná dramatická hra o povstání ruských nevolníků vyšla tiskem v Praze v roce 1777.⁷³

V mnoha pramenech se uvádí, že v divadle poprvé zazněla český německá hra v překladu Zeberera *Kníže Honzík* v roce 1771. Avšak česká řeč v divadle v Kotcích zazněla již dříve, ale tyto hry nebyly dlouhé (například intermezzo *Zamilovaný ponocnej*).⁷⁴

Mezi autory dramatických děl do repertoáru tehdejšího divadla se dostala taková známá jména jako Goldoni, Schiller, Lessing, Beaumarchais, Molière, Voltaire, Diderot, Shakespeare.⁷⁵

Na tomto místě na konci 19. století se Češi rozhodli pro vlastní spořitelnu. Myšlenku podpořil František Palacký – vůdčí osobnost národního obrození a jako důkaz udělal první vklad ve výši 400 zlatých hned po podpisu statutu. Když odstraňovali starou budovu pro stavbu spořitelny, tak byl odhalen poklad. Bylo to dobré znamení a vlastně odpovídalo novému účelu budovy. Architekty novorenesanční stavby Pražské městské spořitelny byli Antonín Wiehl a Osvald Polívka. Po třech letech stavby spořitelna byla dokončena v roce 1894. Později za komunistů budova byla předělána do muzea prvního prezidenta komunistické strany Klementa Gottwalda. Uvnitř vznikly stánky věnované komunistům, také byly umístěné sochy Markse, Engelse a Lenina. Po revoluci muzeum zavřeli a v roce 1993 vrátili budově původní reprezentativní vzhled. Zajímavé je to, že v polovině 19. století vznikl nápad vybudovat národní banku pro český národ, ale spořitelnu si nakonec zprivatizovala rakouská společnost. Dnes je česká spořitelna jednou ze ziskových bank Evropy a tržby jsou

---

⁷¹ *Česká divadla: encyklopedie divadelních souborů*. Vyd. 1. Praha: Divadelní ústav, 2000, s. 147-148.

⁷² Černý, F. *Kapitoly z dějin českého divadla*. Praha: Academia, nakladatelství AV ČR, 2000, s. 20.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ *Česká divadla: encyklopedie divadelních souborů*. Vyd. 1. Praha: Divadelní ústav, 2000, s. 148.

⁷⁵ Černý, F. *Kapitoly z dějin českého divadla*. Praha: Academia, nakladatelství AV ČR, 2000, s. 20.

zřejmě majetkem Vídně. F. Palacký, který pro rozběhnutí instituce vložil vlastní peníze, by teď asi měl hodně otázek.⁷⁶

4.2 Nosticovo divadlo

Nosticovo divadlo v klasicistním stylu bylo založeno v červnu 1781 hrabětem Františkem Antonínem Nosticem-Rieneckem. Tento pán si po dosažení vyššího právníckého vzdělání v Lipsku a Praze udělal prudkou kariéru a už ve svých 25 letech se stal radou nad apelacemi, později zemským soudcem a poté se v r. 1782 po několikaletých úředních pozicích nakonec stal prezidentem královského gubernia. Říkalo se o něm, že jako úředník byl „spravedlivý, ale lidský“.⁷⁷

Místo pro založení divadla vedle Karolina považoval za velice vhodné. Jednak to kvůli slavné univerzitě svým způsobem mělo prestiž, jednak se zde nacházel trh a často se tu pohybovali komedianti a různí kejklíři, takže sem lidé chodili pro zábavu. Zástupci univerzity se umístění divadla aktivně bránili. Měli obavy z budoucích komedií vedle vysoké školy, a že se z hlediska architektury poškodí vnější vzhled starobylé budovy. Avšak císař Josef II. povolení na stavbu poskytnul. Podle původního rozpočtu na uskutečnění projektu by mělo stačit dvacet pět tisíc zlatých, ve skutečnosti ale vyšel na částku osmdesát tři tisíce zlatých. Nad divadlem je napsáno – „Vlasti a Múzám“, což znamená divadlo pro vlast, múzy pro umění.

21. dubna 1783 divadlo bylo slavnostně zahájeno Lessingovou tragedií *Emilia Galotti*. Hrabě Nostic původně plánoval uvádět v divadle italskou operu a německou činohru, ale pro zlepšení finančních tržeb 20. ledna 1785 se odehrálo představení v češtině *Odběhlec z lásky synovské* Gottliebe Stephanie mladšího. Od tohoto významného data se počítá začátek profesionálního divadla v Praze. Plné hlediště a neutichající potlesk po představení jasně ukázaly, jak je čeština vítána na jevišti a publikum ji potřebovalo co nejvíce. Čeština se ale v divadle znovu objevila až začátkem 19. století.⁷⁸

Koncem 18. Století, několik let po smrti hraběte Nostice, jeho syn prodal divadlo českým stavům a proto divadlo dostává nový název Královské stavovské divadlo. Poté divadlo několikrát měnilo název a dnes se jmenuje Stavovské divadlo, a od roku 1920 spadá pod činoherní scénu Národního divadla.

⁷⁶ Oficiální stránky Radio Praha – Český rozhlas [cit. 12-08-2016]. Dostupné zde <http://www.radio.cz/ru/rubrika/praga/nashli-zoloto-i-postroili-bank>

⁷⁷ Benešová, Z. – Součková, T. – Flídrová, D. *Stavovské divadlo: historie a současnost*. Praha: Národní divadlo, 2000. s. 14.

⁷⁸ Tamtéž, s. 10-11.

Stavovskému divadlu se často říká Mozartovo divadlo. Poprvé Wolfgang Amadeus Mozart navštívil Prahu v lednu 1787. „Okouzlený skladatel si pobyt v Praze prodloužil a na vlastní uši slyšel, že melodie z jeho oper se hrají a hvízdají i na pražských ulicích. „Moji Pražané mi rozumějí!“ prohlásil prý, když poznal, jaký ohlas našla v Praze jeho hudba.“⁷⁹ V Praze pak dirigoval několik svých oper. Například *Figarovou svatbu* Praha přijala s daleko větším nadšením než Vídeň. Známa premiéra *Don Giovanni* se uskutečnila 29. října 1787 a u skladatele byla objednána za 100 dukátů. Říká se, že předehru Mozart napsal těsně před premiérou a hudebníci ji zahráli poprvé na představení bez jediné chyby. Další opera, kterou si u Mozarta objednali, se jmenovala *La clemenza di Tit*. Mozart ji napsal pro významnou událost – korunovaci Leopolda II. českým králem. Dnes je Stavovské divadlo jediným divadlem, které si zachovalo vnější pohled od doby, kdy v něm dirigoval geniální hudební skladatel W. A. Mozart.⁸⁰

V roce 1826 se ve Stavovském divadle odehrála první česká opera *Dráteník* od Františka Škroupa. Tento skladatel se stal slavným po premiéře hry *Fidlovačka* od J. K. Tyla, kde zazněla píseň *Kde domov můj*. Představení se uskutečnilo v divadle v roce 1836. Skladba se poté stala českou národní hymnou. Divadlo bylo po roce 1945 přejmenováno na Tylovo, dnes má zpět název Stavovské.⁸¹

Vnitřní výzdobu divadla můžeme vidět nejen díky osobní návštěvě divadla, ale také po shlédnutí filmu „Amadeus“, natočeného českým režisérem Milošem Formanem, který působí v Hollywoodu.

Mezi inscenace z ruské dramaturgie, které byly nedávno uvedeny, patří *Revizor* Gogola, *Strýček Váňa*, *Tři sestry* Čechova, *Les Ostrovského* atd. Dnes Stavovské divadlo patří k nejstarším dochovaným středoevropským divadelním budovám a je částí císařské cesty historických divadel, procházející přes území České republiky a Rakouska. Trasu císařské cesty realizuje Institut umění – Divadelní ústav v Praze.

4.3 Divadlo Hybernia

V 17. století na místě dnešního divadla Hybernia stal kostel sv. Ambrože, který irští františkáni po přestavbě do barokního slohu spojili s klášteřem. Aby byl poté zachován františkánský řád, upravují budovu pro univerzitu s teologickým a filozofickým oborem. Proč

⁷⁹ Motlová, M. *Praha známá i neznámá*, Vyd. 2. Praha: Euromedia Group k.s. – Knižní klub, 2008, s. 53.

⁸⁰ Ludvová, J. et al. *Pražský divadelní almanach: 230 let Stavovského divadla*. Vyd. 1. Praha: Institut umění – Divadelní ústav, 2013, s. 24-27.

⁸¹ Motlová, M. *Praha známá i neznámá*, Vyd. 2. Praha: Euromedia Group k.s. – Knižní klub, 2008, s. 53.

se stavba jmenuje Dům U Hybernů? Název Hybernia v latině znamená Irsko. Univerzita získala barokní sluh, budova se zvětšila a uvnitř se objevila knihovna. Univerzita byla velmi populární a prestižní v Evropě. Budova hodně utrpěla během pruských válek, proto vysokou školu zavřeli. V roce 1785 byl na pokyn Josefa II. bývalý klášter zrušen. Na aukci budovu koupil hrabě Jan Sweerts-Sporck.

V posledním desetiletí 18. století zde působila společnost Vlastenského divadla. Po stržení divadla Bouda v roce 1789 příslušníci VD hledali novou scénu. Podařilo se jim najít bývalou knihovnu zrušeného kláštera františkánů. Na hyberské scéně působilo Vlastenské divadlo 14 let, až do roku 1803.⁸²

„Česká představení se konala většinou v neděli a o svátcích, což bylo časově nejvýhodnější pro české obyvatelstvo.“⁸³

Během působení divadelního podnikatele Václava Mihuleho a učitele tanců Jean Buttea, se Vlastenské divadlo dostalo na takovou úroveň, že se stalo soupeřem Nosticova divadla. Začátkem devadesátých let 18. století se v Divadle U Hybernů uskutečnila první česká inscenace Shakespearova *Hamleta* (překlad J. Tandler). V roce 1794 poprvé v divadle v české řeči byla uvedena Mozartova opěra *Kouzelná flétna*. Českých představení bylo méně, než v Boudě, ale velmi pečlivě se vybírala, většinou to byly hry s tématy české historie.⁸⁴

Císař Leopold II. v září 1790 navštívil divadlo a ocenil vysokou úroveň česko-německého představení. Podnikatel V. Mihula si nenechal tuto příležitost ujít a domluvil si možnost uvádění v Nosticově divadle činoherních představení v němčině a češtině. Činoherní dny byly Vlastenskému divadlu poskytnuty v neděli a ve svátky odpoledne, což soubor určitě považoval za úspěch. V roce 1792 se pod tlakem cenzury místo vlasteneckých her začínají v divadle objevovat hry s prohabsburskou tendencí. Václav Mihula se vzdává pronájmu domluvených činoherních dnů v Nosticově divadle, ruší sedmiletou smlouvu s Hyberským divadlem a odchází z Prahy. Vývoj českého divadla se přerušuje. „Lze říci, že v r. 1793 skončila fakticky první etapa rozvoje profesionálního českého divadla, která vyrůstala z ovzduší počátků národního obrození, josefínských reforem a osvícenských názorů na divadlo.“⁸⁵

---

⁸² *Česká divadla: encyklopedie divadelních souborů*. Vyd. 1. Praha: Divadelní ústav, 2000, s. 523-524.

⁸³ Makovská, J. *České profesionální divadlo. Období od osmdesátých let 18. století do počátku šedesátých let 19. století*. Vyd.1. Akademie múzických umění v Praze, 1983, s. 13.

⁸⁴ Tamtéž, s. 13-14.

⁸⁵ Tamtéž, s. 15.

Následovně se v divadle střídají různí ředitelé a podnikatelé. Finanční situaci se podařilo zlepšit za vedení Antonína Gramsa (hudebník a doktor filosofie), který zaměřil repertoár na zpěvohry a vídeňské „singšpily“. Poté se divadlo díky hře *Honza Kolohnát z Přelouče* (autor Steinsberg) zase stalo konkurentem Nosticova divadla.⁸⁶

V roce 1797 se nový ředitel K. F. G. Steinsber (dramatik, který napsal hru *Jemelian Pugatschew* o ruských nevolnicích) pokusil spojit německý soubor s německo-českým souborem VD pro obě pražské činohry, ale znovu se dostat do Nosticova divadla se mu už nepodařilo a o představení už nebyl takový zájem. Soubor se rozpadl, část herců pod vedením Václava Tháma odjela na venkov hrát v kočovných divadlech, jiní herci zůstali v Praze, někdo se rozhodl pro jiné povolání. Kolem roku 1803 budova přešla do vedení statní správy a v ní se pak zřídila celnice.⁸⁷ Vlastenské divadlo zase ztratilo budovu a přešlo na nějakou dobu do Raymannevského domu na Malé straně.⁸⁸ Musíme podotknout, že během existence VD se rozvíjí původní česká dramatická tvorba. Zejména to byly české historické hry od Václava Tháma a frašky tehdejšího městského života Prokopa Šedivého. Vlastenské divadlo bylo první profesionální scénou se stálým českým hereckým souborem, která sehrála důležitou roli v dějinách českého divadelnictví a dokonce konkurovala s tehdejší scénou německou.⁸⁹

Během let 1808 – 1811 budovu přestavěli do klasicistního stylu (architekti jsou Čech Jiří Fišer a Rakušan Louis Montoyer). Říká se, že se český architekt inspiroval Starou mincovnou v Berlíně (ta se nedochovala), která stala prototypem pro dnešní budovu Divadla U Hybernů. Až do války se v budově pořádaly různé výstavy.

Dnes je Divadlo U Hybernů soukromé divadlo, které spolupracuje s herci a různými divadelními soubory včetně z ciziny. Ze známých ruských herců tu hostovali Čulpan Chamatova, Evgenij Mironov, Alexandr Pankratov-Černý, z režisérů můžeme vyjmenovat představení Kirilla Serebrennikova. Konají se zde muzikály, balet, koncerty, firemní akce, prezentace, výstavy obrazů, fotografií a charitativní akce a další.

---

⁸⁶ Tamtéž, s. 15.

⁸⁷ Tamtéž, s. 16.

⁸⁸ *Česká divadla: encyklopedie divadelních souborů*. Vyd. 1. Praha: Divadelní ústav, 2000, s. 524.

⁸⁹ Makovská, J. *České profesionální divadlo. Období od osmdesátých let 18. století do počátku šedesátých let 19. století*. Vyd. 1. Akademie múzických umění v Praze, 1983, s. 22-23.

5. Divadelní vycházka věnovaná 19. století

Na úvod:

V první polovině 19. století pokračuje posílení národního povědomí, upevnění a obohacování českého jazyka. Převažují výchovné a vlastenecké cíle. Vznikají nejenom profesionální, ale ochotnická divadla. Autoři a dramatici kromě překladů píšou nové texty. Mezi divadelní dramatiky důležitou roli pro české divadlo sehráli J. N. Štěpánek, V. K. Klicpera, J. K. Tyl. Objevuje se první divadelní kritika. Divadelní kultura se více stává nástrojem národní české společnosti. Ve druhé polovině 19. století se realizují plány pro vybudování Národního divadla (1883). Předtím se otevírá divadlo Prozatímní (1862). V představeních se objevují prvky realismu, ke kterým umělci přecházejí od romantismu. V 80. letech se v českém divadle uplatňuje opera, hodně tomu přispěl a napomohl Bedřich Smetana.

Mapa vycházky v příloze č. 2

5.1 Teisingerovo divadlo

Teisingerovo divadlo se nacházelo v ulici Dlážděná. Ochotnické divadlo nejdříve vzniklo v obývacím pokoji pražského měšťana, zahradníka V. Teisingera v roce 1819. Původně tam pro návštěvy hrály jeho děti: dva synové a dcera. Používali papírové dekorace. Za dva roky Teisinger v zadní části domu udělal prostornou scénu a galerii pro hudbu. Později jeviště ještě trochu zvětšil. Tehdy před každým představením museli žádat městské úřady o povolení, ale i přesto zde se snažili hrát pravidelně v zimě každou neděli. Dekorace vyráběli sami, kostýmy si půjčovali ve Stavovském divadle. Finančně divadlo podporoval sám Teisinger spolu s ředitelem scény Janem Mirinim. Herecký soubor se skládal ze studentů. Publikum neplatilo vstupné, ale zřejmě diváci měli možnost dobrovolně přispět na dobročinné účely. V divadle se uplatňovaly většinou hry od V. K. Klicpery (*Divotvorný klobouk, Lhář a jeho rod, Blaník, Kytka, I dobré jitro*), od J. N. Štěpánka (*Jaroslav a Blažena, Čech a Němec atd.*). Oblíbenou hrou se stal *Divotvorný klobouk*, v němž Klicpera sám hrál. V jednom z představení Teisingerova divadla dokonce účinkoval František Škroup (známý skladatel české národní hymny). V divadle se hrály nejenom hry českých autorů, ale i cizí, například A. Kotzebue (*Hrabě Beňovský, Tlachač atd.*). Překlady cizích autorů se zabýval J. N. Štěpánek, ale občas se o to pokoušeli i členové souboru. Podle historických pramenů, Schillerova hra *Loupežníci*, uvedená v roce 1822, dosáhla v divadle kulminace z hlediska herectví. Teisingerovo divadlo mělo velký úspěch u mladých inteligentů. Herci divadla vystupovali

občas jako asistence ve Stavovském divadle. Poté se v StD začínají uvádět české hry pravidelně a TD svou činnost zastavuje.⁹⁰

5.2 Nové divadlo v Růžové ulici

V první polovině 19. století byly v Praze velmi populární bály a reduty. Tanec od minulého století patřil k tradiční zábavě Pražanů. Divadelní podnikatel, ředitel Stavovského divadla, Němec Johann August Stöger, se pokusil uspořádat karneval v divadle. Divadelní reduty nějakou dobu existovali, ale jejich počet se postupně zmenšoval. Tehdy se Stöger rozhodl pro tento druh zábavy postavit zvláštní čtyřpodlažní dům v Růžové ulici (dnes ulice má název U půjčovny). Svou činnost budova zahájila začátkem roku 1841. Byly tam prostory pro hernu, klub, restauraci a kavárnu. Ale společenské centrum nepřinášelo dobrý zisk, proto za rok a půl ve Stögerově domě vzniklo Nové divadlo v Růžové ulici.⁹¹

Stögerovo divadlo zahájilo svou činnost v roce 1842. Zemský výbor povolil otevřít Nové divadlo za určitých podmínek. Nemělo ohrožovat provoz StD a podnikatel musel na vlastní náklady získat herce. Podle záměru chtěl, aby tu se večer třikrát týdně uváděla představení v češtině, ale pro německé vystoupení by sál byl druhou scénou Stavovského divadla. Z technického hlediska divadlo mělo vynikající zařízení. Například pod podlahou se nacházely speciální stroje pro pohyb předmětů. Pomocí speciálního mechanismu mohl jeden člověk vyměnit osm kulis. Do sálu se mohlo vejít 2500 diváků. Před jevištěm stály busty Schillera a Mozarta. Na oponě vynikal Pražský hrad. Osvětlení bylo velmi dobře promyšlené nejen pro jeviště, ale i pro hlediště. Malíři z Prahy a Vídně namalovali kolem třiceti dekorací.⁹²

Po prvních dvou představeních Stögera oslavili jako „tvůrce českého národního divadla“.⁹³ Čeští diváci kvůli práci mohli chodit do divadla pouze o nedělích a o svátcích, proto se hlediště nezaplňovalo. Kvůli tomu se brzo objevují německé hry a atraktivní frašky. Koncem roku 1843 se v divadle objevila finanční krize a Stöger chtěl jeho provoz přerušit. Počátkem roku 1844 činnost divadla omezil a obnovil provoz českých odpoledních představení v StD, český se hrálo na dvou scénách. V Novém divadle se uváděly hry Štěpánka, Klicpery, Tyla, Kotzebue. Stöger přebíral hodně německých frašek do repertoáru s tím, aby použil co nejvíce dříve získaných dekorací. Publikum hodně zajímaly obrazy ze

---

⁹⁰ *Česká divadla: encyklopedie divadelních souborů*. Vyd. 1. Praha: Divadelní ústav, 2000, s. 494.

⁹¹ Ludvová, J. et al. *Pražský divadelní almanach: 230 let Stavovského divadla*. Vyd. 1. Praha: Institut umění – Divadelní ústav, 2013, s. 66.

⁹² Tamtéž, s. 67.

⁹³ *Česká divadla: encyklopedie divadelních souborů*. Vyd. 1. Praha: Divadelní ústav, 2000, s. 370.

současného života, vznikají předpoklady pro nové české drama (*Paní Marjánce, matce pluku*. J. K. Tyl). Herci odstupovali od klasické herecké školy a hledali ve svých rolích individualitu postavy. Na rozdíl od Stavovského divadla se tu docela často se uváděla česká opera.⁹⁴

Představení se v Růžové ulici konala do konce roku 1844. Pak Stöger nabídnul divadlo německé společnosti Josefa Antona Lutze do nájmu, protože chtěl divadlo zachránit, ale návštěvnická krize se objevila i tu. V divadle se ještě párkrát hrálo v první polovině roku 1846, ale kvůli financím se budova musela prodat. Odkoupil ji stát a začala fungovat jako zastavárna. Proto má dnes ulice název U půjčovny.⁹⁵

5.3 Nové německé divadlo

Dříve se na místě dnešní Státní opery v letech 1859-1885 nacházelo Novoměstské divadlo. Dřevená letní budova sloužila jako druhá scéna Stavovského divadla. Míst k sezení se napočítalo více než 1200, ke stání 2000. Osvětlení bylo plynové. V divadle se uváděly české a německé činohry i opery. Slavilo se tu 300 let od narození Williama Shakespeara, tehdy byly, kvůli této události, po Praze organizována kostýmová procesí. V divadle se hráli opery Bedřicha Smetany. Ke slavnostnímu dni byl položen základního kámen Národního divadla 16. května 1868 a v Novoměstském divadle hráli premiéru opery B. Smetany *Dalibor*. Kvůli častým požárům v této době začaly bezpečnostní předpisy omezovat provoz dřevěných budov. Proto místo dřevěné stavby vznikla budova zděná.⁹⁶

Jelikož druhá polovina 19. století je obdobím zápasu mezi Čechy a Němci, navíc tehdy v Praze bydlelo hodně německých obyvatel, německá menšina si rozhodla postavit vlastní německé divadlo. Architekti z Vídně Ferdinand Fellner a Hermann Helmer vybrali novorenesanční sloh budovy, ale stavbu vedl pražský architekt Alfons Wertmüller. Slavnostní otevření Nového německého divadla (Neues deutsches Theater) se uskutečnilo 5. ledna 1888 premiérou Richarda Wagnera *Mistři pěvci norimberští*. Tehdy naproti divadlu existovala Sadová ulice, která spojovala horní část dnešního Václavského náměstí a dnešní Hlavní nádraží, teď je to rušná magistrála s názvem Wilsonova ulice. Vedle divadla se nacházela zahrada s restaurací a pavilon pro koncerty, bohužel teď už nejsou, protože se stavební parcela musela prodat kvůli finanční krizi ve 20. letech 20. století. Nahoře je socha Fámy, po levé straně socha boha Dionýza – patrona divadelního umění, po pravé straně socha Múzy Thálie – múzy komedie. Dříve se v oknech u hlavního vchodu nacházeli busty Mozarta, Goetheho a

⁹⁴ Tamtéž, s. 371.

⁹⁵ Ludvová, J. et al. *Pražský divadelní almanach: 230 let Stavovského divadla*. Vyd. 1. Praha: Institut umění – Divadelní ústav, 2013, s. 68.

⁹⁶ Vrbka, T. *Státní opera Praha*, Vyd. 1. Státní opera Praha ve spolupráci s nakladatelstvím Slovart. 2004, s. 24.

Schillera, po druhé světové války byly odstraněny. Hlediště divadla pojme kolem 2000 návštěvníků a má nejkrásnější interiér v Evropě.⁹⁷

Prvním ředitelem Nového německého divadla byl Angelo Neumann. Původně pěvec, působil jako ředitel v Lipské opeře, byl osobním přítelem R. Wagnera. „Po dvacet pět let udržel pražské německé divadlo na vysoké umělecké úrovni, získal mu v zahraničí značné renomé a v Praze pozici klíčového centra společenského života.“⁹⁸

Během okupace se divadlo nazývalo Německá opera (*Deutsches Opernhaus*) a nemělo pravidelný provoz, hostovali v něm občas jenom němečtí umělci. Po okupaci budova dostává nový název Divadlo 5. května, pak Velká opera 5. května, v roce 1948 se stává součástí Národního divadla a v dalším roce už se jmenuje Smetanovo divadlo. Od roku 1992 divadlo fungovalo jako samostatná instituce s podporou Ministerstva kultury ČR (zřizovatel). Od roku 2012 je Státní opera členem svazku Národního divadla. Ze světových osobností zde vystupovali, například pěvec Enrico Caruso a jako dirigent Johann Strauss mladší.

Od roku 1991 ve Státní opeře existuje tradice. Vždy na Silvestra se koná Galavečer podle operety Netopýr (J. Strauss ml.), po které následuje banket a o půlnoci novoroční ples.

5.4 Národní divadlo

Národní divadlo je hlavním symbolem českého národa a české kultury. Myšlenky o jeho vybudování se vyskytly ještě začátkem národního obrození na konci 18. století. Než došlo ke stavbě, bylo nejdříve v roce 1862 vybudováno Prozatímní divadlo (dále PD), které pak architekti spojili s hlavní budovou ND. V PD účinkovali známí čeští skladatelé Bedřich Smetana a Antonín Dvořák. V roce 1866 v PD se uskutečnila premiéra opery B. Smetany *Prodaná nevěsta*. Tuto operu později hráli v Petrohradu a prý se moc zalíbila ruskému císaři Alexandru II.

V PD se kromě francouzských a českých veseloher uváděla i ruská realistická dramata, například Ostrovskij (*Chudoba cti netratí, Výnosné místo, Bouře*), Suchovo-Kobylin (*Svatba Krečinského*) a Gogol (*Revizor, Ženitba*), jehož komedie byly u publika více oblíbené. Vůbec první české uvedení *Revizora* se uskutečnilo 21. dubna 1865 v PD. Mimochodem právě v Česku byly hry Ostrovského poprvé uváděny v zahraničí. V opeře ze slovanského repertoáru uváděly například Glínku (*Život za cara, Ruslan a Ludmila*) a Čajkovského (*Panna Orleánska*). V českých dějinách je Prozatímní divadlo považováno za

⁹⁷ Tamtéž, s. 25-28.

⁹⁸ Ludvová, J. a kol. *Hudební divadlo v českých zemích: osobnosti 19. století*. Vyd. 1. Praha: Divadelní ústav, 2006, s. 369.

první profesionální české divadlo. Známy spisovatel Jan Neruda, na jehož starosti byl umělecký program divadla, zde viděl školu pro herce, dramatiky, obecnstvo a přípravu pro divadlo Národní.⁹⁹

Základní kamen ND byl položen 16. května 1868. Oslavy této události trvaly tři dny. „Položení základního kamene k budově Národního divadla se stalo velkou národní manifestací, největším shromážděním českého lidu v 19. století.“¹⁰⁰ Podle soutěže za architekta vybrali Josefa Zítka, na základě jeho koncepce měla monumentální budova být ve stylu pozdní severoitalské renesance. Ale peníze pro zřízení divadla často chyběly, proto stavba byla obtížná. ND bylo slavnostně otevřeno 11. června 1881 operou B. Smetany *Libuše*, v ten den divadlo navštívil korunní princ Rudolf.¹⁰¹

Ve stejném roce asi po 12 představeních 12. srpna došlo k tragédii. V 18 hodin začala hořet střecha divadla. Požár zničil jeviště, hlediště, dekorace k opeře *Libuše*, model trig, varhany, část královské lóže. Lustr spadl a zničil podlahu. Obrazy malířů se podařilo zachránit. Zachované zůstaly knihovna, archiv, divadelní kancelář, šatna, foyer. „Stavba Národního divadla byla celonárodním úkolem a cílem – také proto byl požár celonárodní tragédií.“¹⁰² Pro rekonstrukci bylo potřeba nasbírat milion zlatých. Dnes na oponě divadla (malíř Vojtěch Hynais) je možné vidět nápis *Národ sobě*. Díky českému národu, který přispěl na novou stavbu, oprava začala okamžitě. Tentokrát projekt v novorenesančním stylu navrhl Josef Schulz, který do obnovené budovy zapojil blízce stojící dům a Prozatímní divadlo.¹⁰³ 18. listopadu 1883 se uskutečnilo definitivní slavnostní otevření ND operou B. Smetany *Libuše*.

Hodně lidí chtělo vidět novou budovu a byli to nejen Pražané. Ředitel divadla František Adolf Šubert organizoval svozy prvních divadelních vlaků, které přiváželi lidi z různých měst Čech a Moravy. „Účastníky těchto velkorysých diváckých svozů byli drobní měšťané, inteligence, rolníci a dělníci.“¹⁰⁴ Byli také uspořádané divadelní vlaky pro děti, pro učitelstvo a vlaky z cizích měst (Budapešť, Vídeň atd.). Když od roku 1896 vlaky jezdit přestaly, byly organizované svozy na povozech a lodích.¹⁰⁵

---

⁹⁹ *Česká divadla: encyklopedie divadelních souborů*. Vyd. 1. Praha: Divadelní ústav, 2000, s. 405-409.

¹⁰⁰ Benešová, Z. – Součková, T. – Flídrová, D. *Národní divadlo: historie a současnost budovy*. Praha: Národní divadlo, 1999. s. 10.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 15.

¹⁰² Tamtéž, s. 18.

¹⁰³ Vlčková, O. *Divadlo a divadelní scény*. Vydalo Nakladatelství Paseka s.r.o. v Praze a Litomyšli, 2014, s. 31

¹⁰⁴ Černý, F. *Kapitoly z dějin českého divadla*. Praha: Academia, nakladatelství AV ČR, 2000, s. 121.

¹⁰⁵ Tamtéž.

V první sezoně se z operní klasiky v divadle uváděly opery Mozarta, Verdiho, Čajkovského. Premiéru své opery *Eugen Oněgin* Petr Iljič Čajkovský diriguje v Národním divadle 6. prosince 1888. Činoherní repertoár divadla do sebe zahrnoval Shakespearovské hry, díla českých autorů (Tyla, Vrchlického, Stroupežnického), realistické hry ruských autorů (Gogola, Ostrovského), později ruská dramata Čechova. V roce 1906 v ND hostovalo Moskevské umělecké divadlo, které hodně zapůsobilo na tehdejšího režiséra divadla Jaroslava Kvapila a měl z toho skvělý dojem. Psychologický realismus ovlivnil další vývoj divadla. Vyžadoval od herce, aby „obrátil pozornost od zevní charakteristiky k vnitřnímu světu postavy“.¹⁰⁶ Z velkého baletu na začátku 20. století v ND uváděli *Labutí jezero* a *Louskáčka* Čajkovského. V roce 1901 byly poprvé zinscenovány z choreografického hlediska *Slovanské tance* Dvořáka. „Hostování petrohradské tanečnice T. P. Karsaviny 1909 předznamenalo pronikání ruské baletní školy do českého prostředí.“¹⁰⁷

Dnes se na scéně Národního divadla z baletu ruského skladatele Čajkovského tančí *Labutí jezero*, *Louskáček* a *Myšák Plyšák*. Zajímavé je taneční představení *Brel-Vysockyj-Kryl/Solo pro tři*. To je moderní balet podle písni světově známých zpívajících básníků 60. a 70. let. Jedná z oblíbených inscenací diváků. Choreografy představení jsou Čech Petr Zuzka a pedagog-choreograf, Rus Alexej Afanasjev.

Dnes do Národního divadla patří čtyři scény. Jsou to Státní opéra, Stavovské divadlo, Nová scéna a scéna Národního divadla. ND tvoří čtyři soubory, k nimž patří opera, činohra, balet a Laterna magika. Na rozdíl od velkých proslulých divadel v Moskvě, Vídni, Paříži, a Londýně, hlavní scéna ND je hodně funkcionální, protože má možnost pro uvádění několika žánrů jako opera, balet a činohra.

---

¹⁰⁶ *Česká divadla: encyklopedie divadelních souborů*. Vyd. 1. Praha: Divadelní ústav, 2000, s. 321.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 334.

6. Divadelní vycházka věnovaná 20. století

Na úvod:

Velmi bohatou divadelní kulturu představují současná divadla v Praze, která se začala objevovat ve dvacátém století s geometrickou řadou. Podle Josefa Hermana v knize *Vznik českého profesionálního divadla* v roce 1935 v Praze hrálo dvacet souborů na sedmnácti scénách. Zásadní změnu v počtu nových divadel přináší rozhraní padesátých a šedesátých let, kdy vznikají divadla malých forem (Divadlo Na zábradlí, Semafor, Činoherní klub). Objevuje se velmi důležitý žánr pantomima, který tehdy přinesl nový pohled na divadlo.

Mapa vycházky v příloze č. 3

6.1 Činoherní klub

Divadlo vzniklo v roce 1965, jehož zakladateli stali režisér Ladislav Smoček a teoretik Jaroslav Vostrý, který působil jako umělecký šéf, dramaturg a režisér. Později se k nim připojil režisér Jan Kačer. Herci přišli z ostravského Divadla Petra Bezruče (bývalí spolupracovníci J. Kačera). Na začátku v divadle hodně hostovali herci z jiných divadel, k nimž patří ruský herec Oleg Tabakov v titulní roli Gogolova *Revizora*, český herec Viktor Očásek ve *Višňovém sadu* a další. Hlavním žánrem divadla byla činohra s cílem obrodit autentické herectví. Herec tohoto divadla používal fyzické a psychické výrazové prostředky své individuality (Pavel Landovský v Gogolově *Revizoru*, Jiřina Třebická v Dostojevského *Zločinu a trestu* a další).¹⁰⁸ Herci museli v roli udržet vlastní přítomnost. O divadle říkali, že herecká práce zde měla přirozené kouzlo. Zřejmě i pro to s divadlem pracovali filmové režiséři jako Jiří Krejčík, Jiří Menzel, Evald Schorm. Hry pro divadlo i psal sám režisér Smoček (*Piknik*, *Bludiště*, *Kosmické jaro* atd.). Právě pro divadlo byl udělán nový překlad ruské klasiky (Čehov: *Višňový sad*, Gorkij: *Na dně*, Gogol: *Revizor*).¹⁰⁹

Za období tzv. normalizace hodně her se přestalo hrát z důvodu nesouladu s politickým režimem. Soubor divadla se změnil, někdo byl odvolán, někdo odešel sám. Do roku 1975 v divadle ještě působil režisér J. Kačer, hráli se jeho nové inscenace (Čechov: *Strýček Váňa*, *Racek*). V závěru sedmdesátých let skoro se úplně změnil herecký soubor. Na začátku osmdesátých let divadlo působilo jako studiová scéna Divadla na Vinohradech. Pod vedením Jiří Daňka divadelní situace se stabilizuje a nabývá dramaturgickou koncepci, režie projevuje s groteskním výrazem (Ostrovskij: *Bouře*, režisér Ivo Krobot; Gogol: *Hráči*, režisér

¹⁰⁸ *Česká divadla: encyklopedie divadelních souborů*. Vyd. 1. Praha: Divadelní ústav, 2000, s. 33.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 33-34

Ladislav Smoček). Prvního června 1990 divadlo se osamostatnilo a režisérem po svém návratu se stává J. Vostrý. Za ředitele Vladimíra Procházky v roce 1999 divadlo se pokusilo vrátit k základním principům svéráznosti.¹¹⁰

Činoherní klub sídlí v ulici ve Smečkách 26, který si postavil v roce 1931 český ženský klub za účelem přednášek. Za okupace působil jako divadelní prostor klubu. Pak tu působil ochotnický divadelní soubor. Dvakrát divadlo mělo rekonstrukci, ale zachované po celou dobu zůstalo malé jeviště, jeho nestandardní šířka a výška a minimální vzdálenost od diváka, což tvoří jeho unikátnost.

Z ruské klasiky v současné době v divadle se uvádí inscenace *Bratři Karamazovi* Fjodora Michajloviče Dostojevského.

6.2 Osvobozené divadlo

(v období sídlení v domě U Nováků)

Osvobozené divadlo, založené v roce 1925 sekci Devětsil jako česká hlavní avantgardní scéna. Iniciátoři divadla byli režiséři Jindřich Honzl a Jiří Frejk. Nejdříve vystupovalo v Divadle Na slupi (rozhraní Nového Města a Vyšehradu), kde v roce 1926 OD začalo svou činnost. Hrállo přibližně jednou týdně, o letních prázdninách vůbec nehrálo. Další rok působilo v Umělecké besedě na Malé Straně, kde v květnu částí souboru stává Jiří Voskovec a Jan Werich (V+W). Jejich hra *Vest Pocket Revue* byla reprizována 208 krát. Pak divadlo chvíli sídlo v hotelu Adria na Václavském náměstí.

Od roku 1929 se přestěhovalo do suterénu obchodního domu U Nováků, které pojímalo 880 diváků, dnes sídlo divadla ABC. Projekt tohoto domu patří významnému architektu Osvaldu Polívce, na konci dvacátých let objekt byl rozšířen. Zde OD působilo, za výjimkou sezony 1935/1936, do zákazu divadla v roce 1938. Od roku 1933 divadlo pracuje nad paralelní linie, věnovanou inscenacím pro děti, s názvem Malé Osvobozené divadlo. Pořady pro děti ve třicátých letech byly velmi populární. V tomto období v divadle byly inscenované dětská představení jako *Alibaba a třicet devět loupežníků* a *Tom Sawyer a Frantík Finn*. Autorem hudby a vedoucím jazzového orchestru v OD byl Jaroslav Ježek. Vedení divadla od roku 1929 bylo na starosti V+W. Odlišným rysem od jiných avantgardních divadel v OD bylo to, že režiséři neměli diktátorskou vůdčí funkci. Například za nepřítomnosti režiséra Honzla V+W některé inscenace režírovali sami. Divadlo působilo jako hudební autorské s avantgardními prvky a směry. Jako inspirace sloužil němí filmový grotesk

---

¹¹⁰ Tamtéž, s. 34-36

a jazz. „Centrem inscenační poetiky OD bylo autorské herectví V+W, navazující na hluboké domácí i zahraniční tradice.“¹¹¹ V inscenacích se uplatňovala vlastní tvorba jako improvizace, předscény, písně, aktuality, proto zřejmě divadlo bylo jedním z nejnavštěvovanějších v republice. Na jedné zkoušce, kde se prosadila antifašistická satira, Voskovec dostal doklad z úřadu o odnětí licence. V+W odjeli do emigrace v USA. Divadlo za jejich nepřítomnosti vedl divadelní podnikatel Jára Kohout. Pak po jejich návratu divadlo působilo jako Divadlo V+W U Nováků.¹¹²

Hry Voskovce a Wericha se pak uváděly v jiných divadlech různých žánrů (kabaretních, loutkových, činoherních). Divadlo V+W ovlivnilo tvorbu Jaroslava Haška.

Od roku 2005 Divadlo ABC spolu s Divadlem Rokoko fungují jako společný subjekt a spadají pod Městská divadla pražská. V roce 2014 v Divadle ABC se uskutečnila premiéra s názvem *V+W Revue* na památku proslulého Osvozeného divadla a dvou legendárních herců Jiřího Voskovce a Jana Wericha. Z inscenací podle ruských autorů v současné době divadlo uvádí představení *Evžen Oněgin* podle Aleksandra Sergeeviče Puškina, *Hráči* podle Nikolaje Vasiljeviče Gogola, *Strýček Váňa* podle Antona Pavloviče Čechova.¹¹³

6.3 Divadlo Vlasty Buriana

V paláci Báňské a hutní společnosti (dnešní budova Divadla Komédie), v Lazarské ulici působilo od roku 1930 Divadlo Vlasty Buriana (dále DVB). Prý herec byl natolik vyžádaný, že nestíhal ke svým inscenacím, které probíhaly v různých místech, a proto vedení divadel se mezi sebou dohodli, že ho nezaměstnají. Tehdy Vlasta Burian rozhodl založit vlastní divadlo. Dříve soubor používal prostory v hotelu Adria na Václavském náměstí, kde v roce 1925 zahájil činnost drobnou fraškou. Za tři roky DVB pravidelně hrálo ve Švandově divadle na Smíchově. Jevištní projev DVB zasahoval prvky komedie dell'arte. Nadaného herce Vlastu Buriana nazývali králem komiků. Pro diváky nebyl tolik důležitý text hry nebo režisérská práce, ale to co s tím textem vymýšlí Burian. S Divadlem Vlasty Buriana chtělo pracovat hodně překladatelů, dramatiků, kritiků a výtvarníků. Frašky Buriana představovali satiru na prostředí úředníků, zdravotníků atd. Proto divadlo často mělo problémy s cenzurou a občas trpělo na pokutách s následujícím vyloučením hry z repertoáru. Jiné hry cenzura například povolila až po změně názvu. Repríz v divadle přibývalo a publikum chtělo co nejvíce nových inscenací. Na začátku působení divadla premiéry se reprizovali kolem čtyřikrát týdně,

¹¹¹ *Česká divadla: encyklopedie divadelních souborů*. Vyd. 1. Praha: Divadelní ústav, 2000, s. 382.

¹¹² Tamtéž, s. 380-383.

¹¹³ Oficiální stránky divadla ABC. [cit. 08-08-2016]. Dostupné zde
<<http://www.mestskadivadlaprazska.cz/program-a-repertoar/aktualni-repertoar/>>

později nové hry se opakovali celou sezonu. O víkendech jedno představení se zpravidla hrálo třikrát za den.¹¹⁴

V roce 1945 24. května Vlastu Buriana zatkl kvůli obvinění v kolaboraci. Ten samý den divadlo dostalo nový název Divadlo kolektivní tvorby.

Divadlo Vlasty Buriana existovalo kolem 20 let a z komerčního hlediska bylo jednou z úspěšných scén vedle divadla Osvobozeného. Všichni herci divadelního souboru hráli ve zfilmovaných divadelních veselohrách, uplatňovali se v reklamě nebo v rozhlase. Ze slavných herců, kteří působili v divadle, můžeme vyjmenovat Jaroslava Marvana, Jindřicha Plachtu, Věru Ferbasovou a další. Během fungování divadla denně bylo otevřeno kino Vlasta. Ještě divadlo vydávalo velmi kvalitní divadelní časopis. V publikacích jako *Pražský kabaret*, *Thalia*, *Švábovo lidové divadlo* bylo možné přečíst repertoární hry DVD. Divadlo také bylo zajímavé svými sportovními aktivitami, kde například probíhali různé fotbalové nebo tenisové soutěže. „Tím vším se Burianova scéna stala živým kulturním a podnikatelským fenoménem, spolutvořícím i reflektujícím společenskou atmosféru doby.“¹¹⁵

Po propuštění Vlasta Burian pět let neměl právo nikdy hrát, odebrali mu dokonce domov. Geniální komik znovu začíná vystupovat v jiných divadlech až v roce 1950. Aby se uživil, účinkoval i na různých estrádních scénách, kde se nastydl a v roce 1962 zemřel kvůli zápalu plic. Asi po čtyřiceti letech po jeho smrti v televizním konkurzu byl zvolen nejlepším komikem dvacátého století a tři jeho filmy dostali cenu v kategorii nejlepší komedie 20. století.

6.4 Divadlo D34-38 Emila Františka Buriana

(v sále Mozartea)

V koncertním sále domu Mozarteum, nacházejícího v Jungmannově ulici, v roce 1933 zahájilo svou činnost divadlo E. F. Buriana D34.

Co se týče názvy budovy, tak dům se jmenuje Mozarteum proto, že tam bylo hudební vydavatelství. Nakladatel Mojmír Urbánek měl tiskárnu a vydával noty, takže měl hudební vydavatelství. Docela často lidé kupovali noty. Jestli milovníci hudby zaslechli novou melodii či píseň v rádiu a chtěli je slyšet znovu, tak museli koupit noty a nastudovat je. Urbánek patřil do společenského světa a znal se s muzikanty, s různými architekty atd. Požádal architekta Jana Kotěru, aby jemu navrhl dům pro jeho vydavatelství, také pro jeho osobní život a jeho

¹¹⁴ *Česká divadla: encyklopedie divadelních souborů*. Vyd. 1. Praha: Divadelní ústav, 2000, s. 151-153.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 154.

aktivity. Dole v přízemí byl klasický obchod s notami a hudebními nástroji. V prvním patře byla kavárna a společenský prostor. Mojmír Urbánek měl byt v prvním patře. Nahoře byli byty nájemníků, kteří tam bydleli. Ten dům byl zajímavý také tím, že měl velký suterén, kde byl malý koncertní sál, který se dalo změnit na kino. Asi v roce 1917 tento dům dostavěli a v něm pak zpívala slavná operní pěvkyně Ema Destinova, která měla koncerty v této době v Americe a zpívala ve Státní Opeře ve Vídni. Dokonce tento dům stal centrem pro architektky. Ve dvacátých a třicátých letech tu probíhalo hodně přednášek o architektuře. Dnes v koncertním sálu se pořádají různá divadla nebo autorská čtení. Takže někdy je otevřený.¹¹⁶

V knize *Divadlo a divadelní scény* se uvádí, že v roce 1927 architekt Josef Kalous připravil projekt, ve kterém koncertní sál předělal pro divadelní inscenace.

Název divadla E. F. Buriana, který zněl D34, pojímalo slovy s prvním písmenem D, jako dějiny, dílo, dnešek, duch, dělník, dav atd. Číslo odpovídalo roku období, kde divadlo působilo, takže se každý rok pak měnilo patřičně na D35, D36 atd. Záměr divadla byl jako soubor družstevního podniku, ale z hlediska právního divadlo bylo soukromým. Do roku 1941 Burian plnil funkce režiséra, herce, vydavatele časopisu, dramaturga, scénografa, skladatele. Kromě mladých herců, angažováni byly v divadle i tanečnice. Od roku 1940 v tomto divadle začal svou profesionální cestu Alfred Radek. První hra, kterou divadlo uvedlo, se jmenovala *Život za našich dnů*.¹¹⁷ Podle publikace *Česka divadla: encyklopedie divadelních souborů* hra měla kabaretně-revuální tvar a satirické zaměření, a tyto rysy moc podobali charakteru předvádění Červeného esa, kde Burian působil před tím.

Koncepce divadla se skládala z reakce na společenské a současné problémy. V repertoáru se objevovaly současná dramata a kritická próza, které obsahově utočili na kapitalismus. „Do linie časového politického divadla spadala i protirasistická a antifašistická interpretace Shakespearova *Kupce Benátského*“.¹¹⁸ K špičkovým výkonům divadla patří poetické inscenace (*Máj* K. H. Macha, *Evžen Oněgin* A. S. Puškin a další). Burian spolu se scénografem Kouřilem vymysleli předchůdce Laterny magiky, tj. systém, kde scénický projev byl propojen s filmovými obrazy.

Divadlo pořádalo spoustu jiných aktivit, například večery poezie, výstavy výtvarníků, koncerty atd. V domě Mozarteum divadlo působilo do podzimu roku 1939. Pak se přestěhovalo do podzemí Legiobanky v ulici Na Poříčí. Dnes tam nachází divadlo Archa. Tam

¹¹⁶ Oficiální stránky nadace F.A. Urbánka [cit. 12-08-2016]. Dostupné zde <<http://www.nadacefaurbanka.com/kdo-byl-fr-a-urbanek>>

¹¹⁷ *Česká divadla: encyklopedie divadelních souborů*. Vyd. 1. Praha: Divadelní ústav, 2000, s. 55.

¹¹⁸ *Tamtéž*, s. 56.

kromě divadelních představení diváci mohli navštívit recitační inscenace, výstavy fotografů, malířů, baletní večery. V těchto prostorech byla založena Herecká škola D40. V roce 1940 při divadle Buriana se otevírá divadlo pro děti, které mělo pozoruhodnou historii díky básnickým divadelním inscenacím.¹¹⁹

Divadelní představení během okupace s tendencemi proti fašismu stali důvodem pro zatčení Buriana a jeho spolupracovníků. Od roku 1945 E. F. Burian se pustil do obnovení divadla, které do roku 1959 mělo nasycený osud. Pak jeho zakladatel náhle zemřel. Zachránit činnost divadla se pokusila jeho žena Zuzana Kočová, bohužel ale po pár inscenacích Dečko (jak se tehdy neoficiálně říkalo divadlu) bylo zrušeno a místo něj utvořeno Divadlo E. F. Buriana. „Pojetím inscenační tvorby, odvozeným do velké míry z hudebního umění, měla mnoho společného s tvorbou Mejerholdovou, epický slohový výraz ji přibližoval Brechtovu divadlu.“¹²⁰ V době své existence divadlo mělo důležitý význam a hodně ovlivnilo v budoucnu oblast české kultury.

6.5 Divadlo Na zábradlí

Sídliště, kde se teď nachází Divadlo Na zábradlí, patří k nejstarším v Praze a existovalo asi od 12. století. Stáli tu původně dřevěné domky, které v 14. století přestavěli na kamenné. Název ulice Na zábradlí podle jedné z verze spojen s názvem Zábrodli, protože tu byl kostel Sv. Jana Křtitele na brodu. Kdy kostel se začal postupně rozpadat, na jeho místě pak vzniklo smetiště. Tympanon kostela se zachoval a dnes se nachází v lapidáriu Národního muzea. V 19. století v rámci přestavby nacházející tu staré továrny na barvení látek, zde vyrostla klasicistní novostavba, kterou dnes můžeme vidět. Na konci téhož století budovu vlastnila Jednota katolických tovaryšů, která založila svůj ochotnický spolek. Představení většinou hráli o Vánocích a Velikonocích, nebo v lednu a únoru o víkendu. Ve velkém sále budovy postavili jeviště. Během války spolek nehrál a v roce 1944 dům odebrali Němci. Kdy v roce 1947 Jednota činnost obnovila, hostovali tu různé kočovné společnosti. Mezi nimi byly i židovské, kde hráli jidiš. Říká se, že sem chodíval spisovatel Franz Kafka. Od roku 1954 tu byly malé byty na podnájem.¹²¹

Tehdejší prostory v roce 1958 získali mladí divadelníci Ivan Vyskočil, Jiří Suchý, Helena Phillipová, Vladimír Vodička (jako ředitel Divadla Na zábradlí pracoval pak 33 let). K nim se brzo připojil slavný Ladislav Fialka, který přinesl na scénu tohoto divadla

¹¹⁹ Tamtéž, s. 57-58.

¹²⁰ Tamtéž, s. 61.

¹²¹ Oficiální stránky Divadla Na zábradlí. [cit. 09-08-2016]. Dostupné zde <http://nazabradli.cz/cz/o-divadle/historie>

pantomimu. Tu pak působil až do své smrti. V podstatě se zrodil žánr pantomimy v Čechách, stál se slavným i v cizině.¹²²

Když zakladatelé divadla přišli sem, tak našli špínu a nepořádek. Museli svými silami všechno připravit pro budoucí divadlo. Například Jiří Suchý sám maloval zdi, někdo přinesl z nějakého starého kina sedadla. Prostěradla na šňůře se používali pro šatny. Diváci zavěšovali kabáty na hřebíky. V sále stála stará kamna od pana Vodičky, do nichž někdo z diváků musel dávat dřevo během hlasitých scén.¹²³

Svou činnost divadlo zahájilo v prosinci 1958 premiérou *Kdyby tisíc klarinetů* v režii Antonína Moskálka. Hudbu napsali Jiří Suchý, Jiří Šlitr, Jaroslav Jakoubek a další. Představení mělo takový úspěch, že se hrálo každý den skoro celou sezónu.

Od šedesátých let v divadle začíná působit režisér Jan Grossman, který přichází s koncepcí apelativního předvádění, kde je důležitý rozhovor s divákem. Prosazují zde absurdní linii. K jeho významným představením například patří *Proces* (F. Kafka).¹²⁴

Pozdější prezident České republiky Václav Havel začal pracovat v divadle jako kulisák, pak inspicient. Pak jako dramaturg a autor (*Zahradní slavnost, Vyrozumění*).

Jeho manželka Olga byla v divadle uvaděčkou. O divadle na konci šedesátých let začali hovořit v zahraničí. Grossman a Havel v této době z politických důvodů z divadla odchází. V sedmdesátých letech divadlo poskytlo přístřeší režisérům nové vlny, mezi které byli Jiří Menzel a Evald Schorm. Od roku 1993 v divadle pracoval režisér Petr Lébl. Nastává jedná z významných ér souboru, kdy divadlo získalo několik cen Alfréda Radoka, dvakrát bylo prohlášeno divadlem roku. K pozoruhodným a nejúspěšnějším představením jeho režie patří hry Antona Pavloviče Čechova (*Ivanov, Racek, Strýček Váňa*), Gogolův *Revizor*, muzikál *Cabaret* a další. V divadle působil do roku 1999.¹²⁵

V současné době Divadlo Na zábradlí je repertoárovou scénou hl. města Prahy. Podle ruských spisovatelů divadlo uvádí inscenace *Óm jako Oblomov* (Ivan Alexandrovič Gončarov) a *Anna Karenina* (Lev Nikolajevič Tolstoj).¹²⁶

---

¹²² *Česká divadla: encyklopedie divadelních souborů*. Vyd. 1. Praha: Divadelní ústav, 2000, s. 120-125.

¹²³ Oficiální stránky Divadla Na zábradlí. [cit. 09-08-2016]. Dostupné zde <http://nazabradli.cz/cz/o-divadle/historie>

¹²⁴ Lazorčaková, T. *Dějiny českého divadla 2. Pol. 20. Století*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 2013, s. 46.

¹²⁵ Oficiální stránky Divadla Na zábradlí. [cit. 09-08-2016]. Dostupné zde <http://nazabradli.cz/cz/o-divadle/historie>

¹²⁶ Oficiální stránky Divadla Na zábradlí. [cit. 09-08-2016]. Dostupné zde <http://nazabradli.cz/cz/repertoar/aktualni>

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo podat charakteristiku divadelní kultury na území Čech během tří století, připomenout některé z hlavních událostí této země, prozkoumat, jak divadlo na tato události působilo a reflektovalo je. Divadlo mělo pro Čechy obrovský význam, zvláště v období Národního obrození. Díky němu zřejmě v nejvyšší míře zůstal zachován český jazyk, česká kultura a české vlastenectví.

Během formování a rozvíjení českého profesionálního divadla vzniká původní dramatická tvorba, která je těsně spojená s činností Vlastenského divadla. Překlady světových her také sehrály pozoruhodnou roli pro utváření divadelní kultury. Pro vznikající stalý český profesionální soubor ale bylo těžké najít trvalou budovu. Začátek šedesátých let devatenáctého století, kdy nastává politická a divadelní aktivita české společnosti, tuto otázku konečně řeší. Nejdřív vzniká budova Prozatímního divadla, později se v roce 1883 otevírá Národní divadlo – hlavní symbol českého národa.

Důležité v této práci bylo také vypracovat turistické vycházky, věnované určitému historickému období, divadelním budovám a současnému repertoáru některých divadel. Posláním této práce je seznámit v budoucnu ruské turisty s vývojem českého divadelnictví, povědět o důležitých osobnostech, datech, koncepcích divadelních souborů, obsahu ruských her v repertoáru určitých divadel.

Během zkoumání dvacátého století bylo zjištěno, že například hry ruského světového dramatika Ostrovského byly poprvé v zahraničí inscenovány na území Čech. V průběhu práce bylo také odhaleno, že *Racka* A. P. Čechova divadelní Praha studovala, kdy Konstantin Sergeevič Stanislavskij a Vladimír Ivanovič Nemirovič-Dančenko začínali činnost Moskevského uměleckého divadla. Pro ruské divadelní milovníky by asi bylo zajímavé se dozvědět, že díky režisérovi Národního divadla Jaroslavu Kvapilovi a jeho ženě Haně, se Pražané mohli seznámit s Moskevským uměleckým divadlem, jež české publikum přijalo s velkým obdivem.

Současné české divadlo přitahuje hodně herců, režisérů, kritiků, teoretiků a historiků ze zahraničí. V České republice ročně probíhá několik divadelních festivalů. To všechno má důležitý význam pro rozvoj mezinárodní kultury a mezinárodních vztahů.

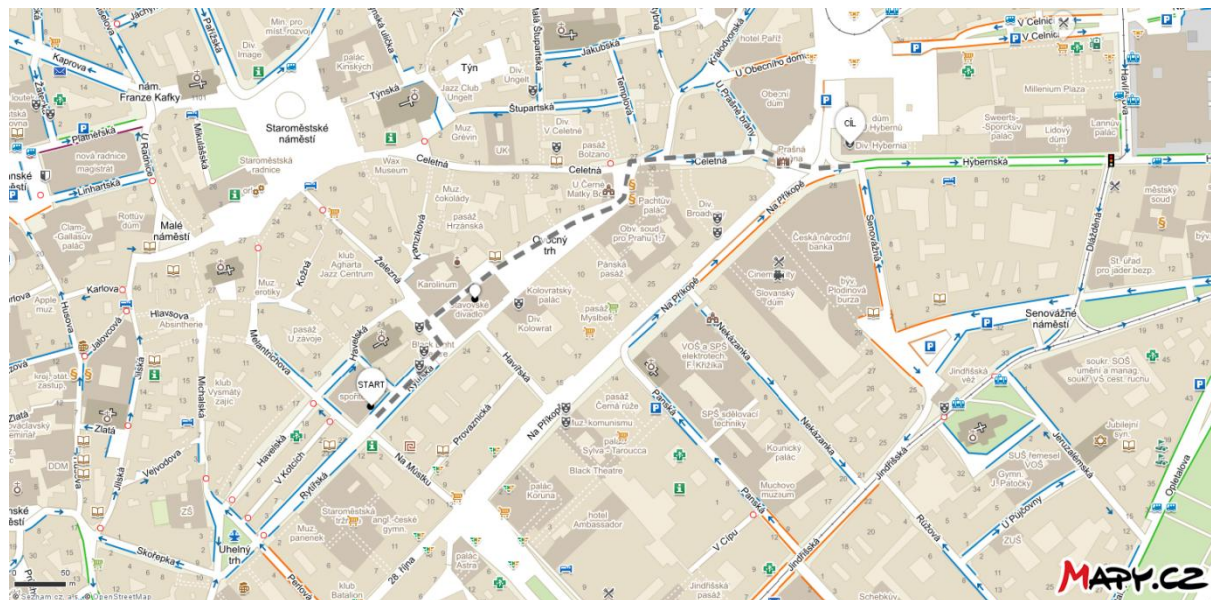
Seznam použité literatury

- 1) *Česká divadla: encyklopedie divadelních souborů*. 1. vyd. Praha: Divadelní ústav, 2000. ISBN 80-7008-107-4.
- 2) KVAČEK, R. *České dějiny II*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství SPL – PRÁCE, 2002. ISBN 80-86287-48-3.
- 3) ČERNÝ, F. *Kapitoly z dějin českého divadla*. Praha: Academia, nakladatelství AV ČR, 2000. ISBN 80-200-0780-2.
- 4) ČERNÝ, F. *Kalendárium dějin českého divadla*. Praha: Malá řada dramatického umění, 1989. ISBN 80-85096-02-1.
- 5) VLČKOVÁ, O. *Divadlo a divadelní scény*. Vydalo Nakladatelství Paseka s.r.o. v Praze a Litomyšli, 2014. ISBN 978-80-7432-564-9.
- 6) EXNAROVÁ, A. *Svět loutek včera a dnes*. Vydalo Muzeum loutkářských kultur v Chrudimi, 1997.
- 7) MAKOVSKÁ, J. *České profesionální divadlo. Období od osmdesátých let 18. století do počátku šedesátých let 19. století*. Vyd.1. Akademie múzických umění v Praze, 1983.
- 8) ČERNÝ, F. *Vznik českého profesionálního divadla*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1988.
- 9) HROCH, M. *Na prahu národní existenci*. Vyd.1. Mladá fronta. Praha, 1999. ISBN 80-204-0809-6.
- 10) BENEŠOVÁ, Z. – SOUČKOVÁ, T. – FLÍDROVÁ, D. *Národní divadlo: historie a současnost budovy*. 1. vyd. Praha: Národní divadlo, 1999. ISBN 80-7258-001-9.
- 11) LUDVOVÁ, J. a kol. *Hudební divadlo v českých zemích: osobnosti 19. století*. Vyd. 1. Praha: Divadelní ústav, 2006.
- 12) CÍSAŘ, J. *Přehled dějin českého divadla*. 2.vyd. V Praze: Akademie múzických umění, 2006. ISBN 80-7331-072-4.
- 13) LEHÁR, J – STICH, A – JANÁČKOVÁ, J – HOLÝ, J. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. vyd. V Praze: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 80-7106-308-8.
- 14) BENEŠOVÁ, Z. – SOUČKOVÁ, T. – FLÍDROVÁ, D. *Stavovské divadlo: historie a současnost*. Praha: Národní divadlo, 2000. ISBN 80-902183-7-7.
- 15) LUDVOVÁ, J. et al. *Pražský divadelní almanach: 230 let Stavovského divadla*. Vyd. 1. Praha: Institut umění – Divadelní ústav, 2013. ISBN 978-80-7008-293-5.

- 16) MOTLOVÁ, M. *Praha známá i neznámá*, Vyd. 2. Praha: Euromedia Group k.s. – Knižní klub, 2008. ISBN 978-80-242-2242-4.
- 17) VRBKA, T. *Státní opera Praha*, Vyd. 1. Státní opera Praha ve spolupráci s nakladatelstvím Slovart, 2004. ISBN 80-239-2831-7.
- 18) Lazorčaková, T. *Dějiny českého divadla 2. Pol. 20. Století*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 2013. ISBN 978-80-244-3609-8.
- 19) Oficiální stránky divadla ABC [online]. Dostupné zde:
< <http://www.mestskadivadlaprazska.cz/program-a-repertoar/aktualni-repertoar> >
- 20) Oficiální stránky Divadla Na zábradlí [online]. Dostupné zde:
< <http://nazabradli.cz/cz/o-divadle/historie> >
- 21) Oficiální stránky Radio Praha – Český rozhlas [online]. Dostupné zde:
<<http://www.radio.cz/ru/rubrika/praga/nashli-zoloto-i-postroili-bank>>
- 22) Oficiální stránky nadace F. A. Urbánka [online]. Dostupné zde:
<<http://www.nadacefaurbanka.com/kdo-byl-fr-a-urbanek>>
- 23) Stránky průvodce Prahou Galiny Puntusove [online] Dostupné zde:
< <http://prahafx.ru/ulica/kotce.htm>>
- 24) Oficiální stránky Národního divadla [online] Dostupné zde:
< <http://www.narodni-divadlo.cz/cs/narodni-divadlo/historie> >
- 25) Zdroj pro vypracování map [online] Dostupné zde:
<<https://mapy.cz/zakladni?x=14.4667000&y=50.0833020&z=11>>

Příloha č.1

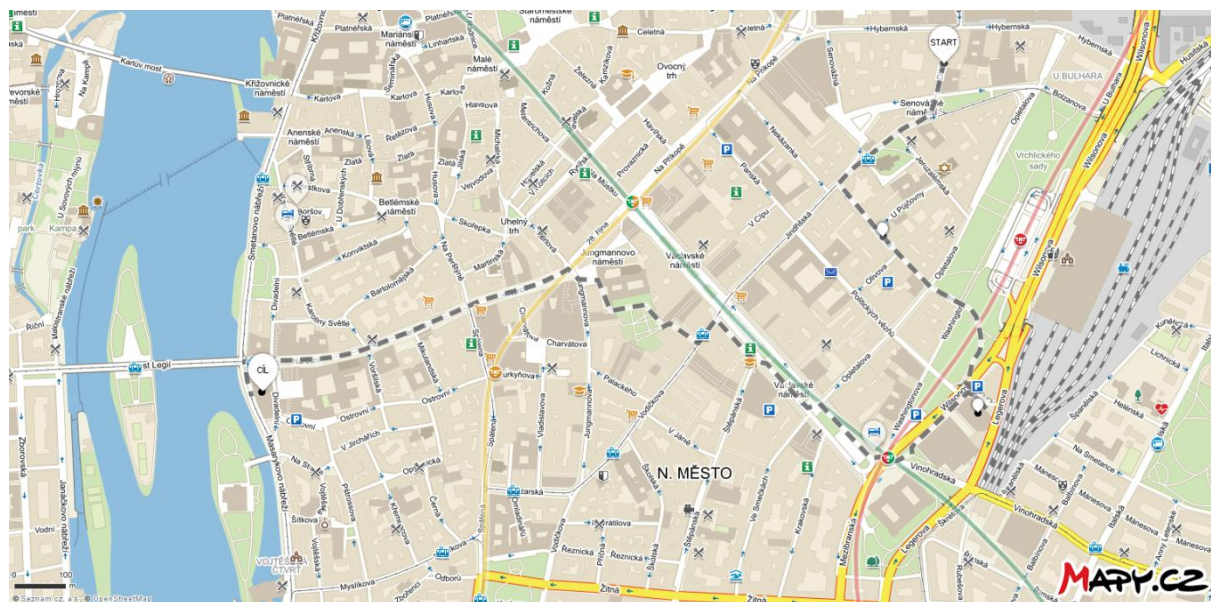
Mapa vycházky 18. století

Příloha č. 2

Mapa vycházky 19. století

Příloha č. 3

Mapa vycházky 20. století

